

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE
Pedagogická fakulta
Katedra primární pedagogiky

INSTITUTE PRO DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU SE
SOCIOKULTURNÍM ZNEVÝHODNĚNÍM

INSTITUTIONS FOR PRESCHOOL CHILDREN WITH SOCIAL
AND CURTURAL DISADVANTAGES

Vedoucí diplomové práce: doc. PaedDr. Soňa Kořátková, Ph.D.
Autor diplomové práce: Bc. Dita Pavelková
Studijní obor: Pedagogika předškolního věku
Forma studia: kombinované
Diplomová práce dokončena:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Instituce pro děti předškolního věku se sociokulturním znevýhodněním vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne Podpis:

ABSTRAKT

Diplomová práce charakterizuje instituce zabývající se dětmi se sociokulturním znevýhodněním.

Metody, které byly použity, jsou strukturované rozhovory a analýza dat. Realizovány ve čtyřech institucích zabývajících se dětmi se sociokulturním znevýhodněním a se čtyřmi učitelkami v mateřské škole, kde jsou i děti z dětského domova.

Cílem práce bylo zjistit, ve které instituci pro děti v tísni se vyskytují děti předškolního věku, z jakých důvodů nejčastěji přichází do instituce a kam z instituce nejčastěji odchází.

Zjišťuje změny, týkajících se psychosociálních potřeb dětí, které nastaly v dětském domově v Dolních Počernicích po roce 2002.

Dále porovnává rozdíly mezi dětmi z běžných rodin a dětmi z dětského domova docházejících do stejné mateřské školy.

Závěrem práce je porozumění institucím, které pomáhají dětem, které nemají v životě takové štěstí, jako děti s milujícími rodiči.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sociokulturní znevýhodnění, instituce pro děti v tísni, dětský domov, děti předškolního věku, socializace.

ABSTRACT

The diploma thesis characterizes the institutions dealing with children with social and cultural disadvantages.

Methods that have been used are structured interviews and data analysis. Implemented in four institutions dealing with children with social and cultural disadvantages and four teachers in kindergarten, where the children of the orphanage.

Aim of this work was to determine, which institutions for children in distress occur preschool children, what reasons most often comes to the institution and the institution where most leaves.

Detects changes, relating to the psychosocial needs of children, that occurred in a children's home in Dolní Poceru after 2002.

Furthermore compares the differences between children from ordinary families and children from the orphanage attending the same kindergarten.

Finally, work is understanding the institutions, that help children who have no such luck in life, such as children with loving parents.

KEYWORDS

Social and cultural disadvantage, Institutions for Children in Need, orphanage, preschool children, socialization.

OBSAH

ÚVOD.....	- 7 -
1 SOCIOKULTURNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ.....	- 9 -
1.1 Faktory sociokulturního znevýhodnění dítěte.....	- 9 -
1.2 Funkce rodiny.....	- 17 -
1.2.1 Funkce rodiny dle Heluse.....	- 17 -
1.2.2 Funkce rodiny dle Matouška a Pazlarové.....	- 20 -
1.2.3 Funkce rodiny dle Dunovského.....	- 21 -
2 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	- 23 -
2.1 Pozitiva ústavní péče.....	- 23 -
2.2 Negativa ústavní péče.....	- 24 -
2.2.1 Psychická deprivace.....	- 24 -
2.3 Kojenecký ústav.....	- 27 -
2.3.1 Kojenecký ústav před rokem 2002:.....	- 28 -
2.3.2 Kojenecký ústav po roce 2002:.....	- 28 -
2.4 Dětský domov.....	- 29 -
2.4.1 Dětský domov před rokem 2002:.....	- 30 -
Dětský domov klasického typu:.....	- 30 -
Dětský domov rodinného typu:.....	- 31 -
2.4.2 Dětský domov po roce 2002:.....	- 32 -
Dětský domov.....	- 32 -
Dětský domov se školou.....	- 32 -
2.5 Diagnostický ústav.....	- 33 -
2.5.1 Diagnostický ústav před rokem 2002.....	- 33 -
2.5.2 Diagnostický ústav po roce 2002.....	- 33 -
2.6 Výchovný ústav.....	- 34 -
2.6.1 Výchovný ústav před rokem 2002.....	- 34 -
2.6.2 Výchovný ústav po roce 2002.....	- 35 -
2.7 Klokánek.....	- 35 -
2.8 Azylový dům (pro matky s dětmi).....	- 37 -
2.8.1 Azylový dům (pro matky s dětmi) před rokem 2002.....	- 37 -
2.8.2 Azylový dům (pro matky s dětmi) po roce 2002.....	- 38 -
3 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	- 39 -
3.1 Osvojení (adopce).....	- 40 -
3.2 Pěstounská péče.....	- 42 -
3.2.1 Individuální pěstounská péče.....	- 43 -
3.2.2 Skupinová pěstounská péče.....	- 44 -
3.2.3 Poručenská péče.....	- 44 -
3.2.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	- 45 -
3.2.5 Hostitelská péče.....	- 46 -
5 SOCIALIZACE DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU.....	- 47 -
5.1 Význam rodiny v socializaci předškolního věku.....	- 48 -
5.2 Význam vrstevníků v socializaci předškolního dítěte.....	- 51 -
5.3 Význam mateřské školy v socializaci předškolního dítěte.....	- 52 -
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	- 55 -
6 CÍLE:.....	- 55 -

7 HYPOTÉZY:	- 55 -
8 METODY A PŘÍPRAVA VÝZKUMU:	- 57 -
9 VLASTNÍ VÝZKUM	- 58 -
9.1 Rozhovory ve vybraných čtyřech institucích.....	- 58 -
9.1.1 Rozhovor s ředitelkou dětského domova Charlotty Masarykové:.....	- 58 -
9.1.2 Rozhovor s ředitelkou dětského centra s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií (kojenecký ústav):	- 60 -
9.1.3 Rozhovor s vedoucím Klokánku:	- 62 -
9.1.4 Rozhovor s ředitelem dětského domova v Dolních Počernicích	- 64 -
9.2 Rozhovor s učitelkami v mateřské škole Duha v Dolních Počernicích	- 67 -
9.3 Shrnutí výsledků rozhovorů.....	- 73 -
9.3.1 Výsledky a interpretace rozhovorů s řediteli/ředitelkami či vedoucími vybraných institucí.....	- 73 -
9.3.2 Výsledky a interpretace rozhovorů s učitelkami mateřské školy	- 76 -
10 SHRNTÍ VÝSLEDKŮ VE VZTAHU K HYPOTÉZÁM	- 79 -
11 DISKUSE.....	- 81 -
12 ZÁVĚR	- 84 -
13 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	- 86 -
13.1 Elektronické zdroje	- 87 -
14 PŘÍLOHY	- 89 -

ÚVOD

Práce je zaměřená na problémy dětí se sociokulturním znevýhodněním a na instituce, které se těmito dětmi zabývají.

Téma jsem si vybrala proto, že mateřská škola, ve které pracuji, spolupracuje s dětským domovem. Bylo pro mne výzvou dovědět se něco o dětských domovech a institucích zabývajících se dětmi v tísni, které nemají v životě tu možnost vyrůstat ve vlastní rodině. Jejich rodina nemůže, nechce či nedokáže se o ně postarat.

Zaměřila jsem se na děti předškolního věku. Bylo nutné navázat spolupráci s institucemi, které se zabývají dětmi tohoto věku.

Cíle, které jsem si pro tuto práci určila:

1. Zjistit kolik mají ve vybraných institucích dětí předškolního věku a kam tyto děti budou později umístěny.
2. Zjistit nejčastější příčiny sociokulturního znevýhodnění pro umístění dětí předškolního věku do vybraných institucí.
3. Prozkoumat změny týkající se psychosociálních potřeb dětí, které nastaly v dětském domově v Dolních Počernicích po roce 2002.
4. Zjistit z rozhovorů s učitelkami v mateřské škole, rozdíly mezi dětmi z běžných rodin a z dětských domovů.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části.

1. Na část teoretickou – ta je zaměřena na objasnění pojmů sociokulturního znevýhodnění a na funkci rodiny. Budu charakterizovat různé instituce, které se zabývají dětmi v tísni a všemi typy náhradní rodinné péče. Zaměřím se na instituce, ve kterých se starají o děti předškolního věku. Posledním bodem teoretické části je vliv společnosti na dítě předškolního věku v jeho socializaci.

2. Na část praktickou – v této části bych se zabývala čtyřmi institucemi, věnující se dětem v tísni. Zde budu zjišťovat, počty dětí předškolního věku. Odkud a z jakých důvodů přicházejí do instituce a kam odcházejí.

V praktické části povedu rozhovory s učitelkami mateřské školy, kam docházejí děti také z dětského domova. Budu zjišťovat rozdíly mezi dětmi z běžných rodin a dětmi z dětského domova.

Výstupem mé diplomové práce bude shrnutí výsledků z výzkumné části práce a porovnání těchto výsledků s hypotézami, které si určím.

1 SOCIOKULTURNÍ ZNEVÝHODNĚNÍ

Vysvětlení pojmu sociokulturní:

Jedinci, aby byli přijímáni danou společností, jsou jí sociokulturně ovlivňováni. Jejich přirozenost (přírodnost) je sociokulturně přetvořena tak, aby se nevymykala normám dané společnosti.

Socializací chápeme začleňování jedinců do společnosti s kulturními vlivy. Dítě je už od narození „formováno“, někdy i neúmyslně tak, aby uspělo ve společnosti.

(Helus 2007)

Sociokulturně znevýhodněný jedinec žije ve špatném sociálním prostředí s potížemi, nebo v jeho somatickém a psychickém vývoji došlo k odchylce. Odlišuje se od ostatních. Tito jedinci se z jakéhokoliv důvodu nedokážou (nechtějí, nemohou) začlenit do určité společnosti.

(Dunovský 1999)

1.1 Faktory sociokulturního znevýhodnění dítěte

Názor: „Lepší špatná rodina než nejlepší ústav“, není pravdivý. Jsou rodiny, které mají stejné, někdy i horší, podmínky pro vývoj dítěte, než jsou podmínky v ústavních zařízeních. V ústavním zařízení se nestane, aby dítěti bylo vědomě ubližováno.

(Matějček 2006)

Je důležité si uvědomit, že ústavní zařízení chtějí dětem pomoci, aby nedocházelo k ohrožení v jejich dalším životě.

Děti, které jsou sociokulturně znevýhodněné, bývají z problémového prostředí. Problémové prostředí najdeme tam, kde pečující osoby špatně s dětmi zacházejí a tím ohrožují jejich zdravý vývoj.

Matějček (2006) popisuje stručnou klasifikaci příčin, které vedou k zanedbávání dětí. Důležité, co připomíná ve své knize je, že každé dítě je individualitou. Proto při pomoci či léčbě dětí, které jsou zanedbávány, je důležité na to brát ohledy a přizpůsobit se jim.

Matějček už v roce 1995 rozdělil rodiny, které ohrožují vývoj dítěte na typy:

1. „Ztráta matky a osiření dítěte“

Matka je nejdůležitější osobou, která uspokojuje většinu psychických potřeb dítěte. Ztrátou matky je dítě ohroženo častým střídáním pečujících osob, steskem po matce a umístěním do ústavní péče.

2. „Nepřítomnost otce“

Dítě žije pouze se svou matkou. Žijí bez ochrany a bez pomoci. Děti mají pocit nejistoty, mají nedostatek autority. Většinou mají děti sklony k asociálnímu chování.

3. „Výchova dítěte pouze jedním z rodičů“

Jeden vychovatel sám o sobě není žádným rizikem pro dítě. Pokud se cokoliv přihodí (onemocnění, ztráta blízkého) je velká pravděpodobnost, že to vychovatel nezvládne. Být na všechno sám je velká životní zátěž.

4. „Ztráta obou rodičů“

Není tak velkým ohrožením, jak vypadá. Děti, které ztratí oba rodiče, jsou často umístěny do náhradní rodinné péče. Může docházet k problémům v psychickém vývoji dítěte. Záleží na věku dítěte, kdy se dostane do takové situace.

5. „Nízká socioekonomická úroveň rodiny“

Rodiče s nízkým příjmem často dítěti neposkytují vše, co potřebuje. Tito rodiče mají často problémy s neplacením dluhů a to vše špatně působí na dítě. Se špatnou sociální situací rodičů se dítě těžko vyrovnává.

6. „Rodina s velkým počtem dětí“

Děti nemají dostatek péče, kterou potřebují. Rodiny mají problémy materiální (špatné bydlení, nedostatek hygieny), to vede k častému onemocnění dětí i rodičů. V dnešní době je málo rodin s velkým počtem dětí. Počet dětí v rodině se snižuje.

7. „Alkoholismus, drogová závislost, promiskuitní sexuální vztahy, nestálost prostředí“

Pokud rodiče trpí některou z těchto závislostí, zasahují do ekonomického zajištění rodiny. Většinu peněz utrací za financování svých nadstandardních požadavků. Na dítě nemyslí, a nevnímají jeho potřeby.

8. „Rodiče mají náročná, exkluzivní zaměstnání“

Děti rodičů, kteří jsou pořád v práci, mají spoustu smyslových a intelektových podnětů. Strádají však po citové stránce. Rodiče jsou plně zaměstnání a nemají na děti čas.

9. „Rodiny utečenců, migrantů“

Jsou to rodiče, kteří žijí v životní nejistotě. O dítě se nemohou řádně starat, často je pro ně dítě zátěží.

10. „Citová nezralost a povahová nevypěstlost matky, nebo otce, nebo obou“

Mladí rodiče často myslí jen na sebe. Nevědí, jak se o dítě postarat. Nemají tušení, co všechno dítě potřebuje. Dítě u takových rodičů strádá.

11. „Vychovatelé s hlubšími či lehčími formami mentální retardace, s vážnými smyslovými poruchami, s pohybovou invaliditou.“

Tito vychovatelé nemohou dobře uspokojovat potřeby dětí. Potřebují výpomoc, aby sami mohli „fungovat“. Nemají dispozice k tomu, aby se mohli postarat o dítě.

12. „Děti některých etnických skupin obyvatelstva“

Děti těchto etnických skupin mohou být ohroženy majoritní společností. Pokud si samy chtějí zachovat osobitou kulturu, která se týká společenského chování a která se liší od společenského chování v majoritní společnosti, jsou ohroženi odmítáním.

13. „Náboženské sekty“

Dítě je izolováno od majoritní společnosti. Není mu dopřán styk s ostatními dětmi, který je hlavně v předškolním věku velmi důležitý pro harmonický vývoj dítěte. Je tu velké nebezpečí sociální izolace. Dítě se v pozdějším věku nebude umět přizpůsobit společnosti. Mohlo by se chovat asociálně. (Matějček 2006, s.347 – 350)

Matoušek a Pazlarová uvádějí problém sociokulturního znevýhodnění dětí do souvislosti s nevhodným zacházením pečujících osob s dětmi.

Nevhodným zacházením s dětmi označují situaci, kdy není dítěti poskytnuta péče, kterou potřebuje nebo je dokonce dítěti úmyslně ubližováno pečující osobou. Dítě může být v takovéto péči ohroženo na životě.

Druhy nevhodného zacházení s dětmi:

➤ **„Fyzické týrání“**

- Dítěti je tělesně ubližováno (fackování, opařování, svazování, topení ve vodě, vystavování chladu, zavírání do izolovaných místností, bití rukou a předměty).
- Munchhausenův syndrom je syndrom, kdy si lidé sami vyvolávají zdravotní obtíže (sebepoškozování), u dětí se to běžně nestává, bývá vyvolávané pečující osobou.

➤ **„Psychické týrání“**

- Dítě je odmítáno a ponižováno pečující osobou i svými blízkými.
- Dítěti je běžně vyhrožováno, je mu nadáváno, je nuceno přihlížet traumatizujícím konfliktům v rodině.

➤ **„Emocionální zanedbávání“**

- Dítěti je odírána psychická podpora, kterou potřebuje pro svůj psychický vývoj.
- Dítěti chybí bezpečný a milující vztah k dospělé osobě, který je důležitým faktorem pro harmonický vývoj.

➤ **„Sexuální zneužívání“**

- Dítě je nucené do sexuálních projevů dospělými.

➤ **„Institucionální zanedbávání“**

- Děti, které jsou umístěny do ústavní péče, nemají svou rodinu a mají emocionální problémy.

(Matoušek, Pazlarová 2012, s.137 – 138)

Langmeier a Krejčířová (2006) popisují problém sociokulturního znevýhodnění jako ohrožení psychického vývoje.

Hlavní rizika ohrožení psychického vývoje rozdělují do dvou skupin.

1. Riziko organického poškození

- Faktory, které škodlivě působí na plod a novorozence.
- Poškození plodu nebo novorozence může být mírné, ale také s velmi těžkými neurologickými a psychologickými defekty.
- Tímto rizikem organického poškození se zabývá hlavně biomedicínská disciplína.

2. Riziko sociálního prostředí

- Důležitým faktorem je výchovné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Toto prostředí může dítě více poškodit nebo naopak může dítěti pomoci.
- Tímto rizikem sociálního prostředí se zabývá hlavně psychologie.

Typy ohrožení dítěte:

Týrání

➤ **„Tělesné týrání“**

Tělesné týrání je přímé ubližování dítěti nebo odmítnutí zabránit přímému ublížení.

Dříve byly tělesné tresty (i velmi kruté) považovány za důležitý výchovný prostředek.

Existuje mnoho forem tělesného týrání a každá má jiné následky. Nejčastější jsou: bití rukou nebo různými předměty, popálení, třesení dítětem, kopání, bušení hlavou o zeď, kdy dochází k bezvědomí někdy i ke smrti, otrava z jídla, topení, dušení, úmyslné neposkytnutí ochranné péče.

Dítě, které je dlouhodobě a pravidelně týrané má sklony k úzkostnosti a k agresi. Často si toto chování nesou do vlastní rodiny a opakuji tělesné týrání na svých dětech.

➤ **„Psychické týrání“**

Psychické týrání má za následky přetrvávající pocity deprese, úzkosti a disociativní prožitky.

Formy psychického týrání jsou například: ponižování, nadávání, posměšky, zdůrazňování neschopnosti, hrozby tělesným ublížením nebo zabitím, izolace od společnosti, od vrstevníků, zavírání v tmavé místnosti na dlouhou dobu, povzbuzování k užívání drog, k asociálnímu chování, ignorace k interakci (nech mě být, neotravuj).

➤ **„Poškození dítěte“**

Poškození dítěte je druhotnou formou týrání.

Dítě je nucené chodit na policejní výslechy, na zbytečná a komplikovaná lékařská vyšetření, je odebíráno z rodiny do ústavní péče, aniž by to bylo nutné. Dítě je z těchto zážitků traumatizováno.

➤ **„Organizované týrání“**

Organizované týrání je obzvlášť nebezpečné. Dochází k vraždám dětí za účelem prodávání orgánů k transplantacím.

V sektách je časté odmítání běžné zdravotní péče. Léčba dětí je nahrazována různým zařikáváním, krutým bitím, které má „vyhnat ďábla“.

(Langmeier, Krejčířová 2006, s.282 – 284)

Zneužívání

„Ke zneužívání dochází, když člověk využívá druhého člověka ke svému vlastnímu prospěchu.“ (Langmeier, Krejčířová 2006, s.284)

➤ **„Zneužívání nezletilých dětí k práci“**

Děti jsou nuceny pod pohrůzkou trestů pracovat.

Děti ke svému zdravému vývoji potřebují hru, tyto děti hry nepoznají.

➤ **„Sexuální zneužívání“**

Sexuální zneužívání má vážné následky, které jsou trvalé a ovlivní psychický vývoj.

Má dvě formy. První formou je dotykové sexuální zneužívání, kdy se pachatel oběti dotýká a druhou formou je bezdotykové zneužívání, kdy je oběť nucena k pornografii, nebo ke sledování sexuální aktivity.

- **„Manipulace s dítětem po rozvodu“**
Rodiče ponižují jeden druhého a navádějí dítě proti bývalému partnerovi.
- **„Přenášení rodičovských povinností na dítě“**
Při tomto zneužívání dochází ke změně rolí. Dítě se v útlém věku stará o své sourozence a o rodiče. Přitom je ještě velmi nezralé a neschopné pečovat o druhé.

Zanedbávání

- **„Zanedbávání“**
„Vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte.“
(Langmeier, Krejčířová 2006, s.202 - 286)

Dunovský (1999) řeší problém sociokulturního znevýhodnění dětí jako poruchu rodiny ve vztahu k dítěti.

„Poruchou rodiny rozumíme takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejich členů do společnosti (zde především dětí).“ (Dunovský 1999, s.101)

Poruchu rodiny Dunovský vyjadřuje ještě takto:

„Selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.“ (Dunovský 1999, s.101)

Poruchy rodiny:

- **„Rodiče se o dítě nemohou starat“**
Příčin, kdy se rodiče nemohou o děti starat je mnoho. Jednou z nich jsou životní a přírodní katastrofy (zničení domu, povodeň, onemocnění, úmrtí)
Dalšími příčinami jsou:
 - poruchy fungování společnosti (války, bída, hladomor)
 - rodiče nevytvářejí funkční rodinu
 - nepříznivý zdravotní stav dítěte

➤ **„Rodiče se neumějí či nedokážou starat o dítě“**

Důvody, proč se rodiče neodvedou postarat o dítě, jsou v rodině nebo v samotném jedinci. Rodiče nedokážou uspokojit základní potřeby dítěte. Neumějí zabezpečit dítěti péči, kterou potřebuje.

Rodiče jsou nezralí, nebo se nedokážou smířit s handicapem dítěte, s nemanželským dítětem. Nezvládají přijmout společenské normy, nebo jsou rozvedení.

➤ **„Rodiče se nechtějí starat o dítě“**

Tito rodiče nesplňují své základní rodičovské povinnosti. Nemají zájem o děti a tím je život dětí velmi ohrožen. Bývají to jedinci, kteří mají různé poruchy ve vývoji.

➤ **„Rodiče dítě týrají a zneužívají“**

Rodiče dítěti úmyslně ubližují a zneužívají ho. Dítě je takovým rodičům lhostejné a nemají ho rádi. Dítě je ohroženo na životě.

➤ **„Rodiče se o dítě nadměrně starají“**

Tato porucha rodiny je protipólem poruchy, kdy o dítě nemají zájem, kdy je týrané. Rodiče mají o dítě přehnaně velký zájem a úzkostlivě o ně pečují. Taková přehnaná péče o dítě vede k rozmazlování, k nepřipravenosti na život a k nerespektování druhých.

(Dunovský 1999, s.104 – 105)

Uvedení autoři se shodují v tom, že podstatou sociokulturního znevýhodnění dítěte je nedostatečně podporující zázemí, do kterého se dítě narodí a také tam vyrůstá. Každé dítě nemá to štěstí mít dobrou a fungující rodinu. Proto je důležité o ní pečovat a podporovat každého jejího člena.

Častým problémem sociokulturního znevýhodnění dítěte, jak všichni autoři uvádějí, je jeho zanedbávání. V tomto případě pečující osoby nesplňují základní rodičovské povinnosti a dítě strádá.

Důležité je umět takovým dětem (rodinám) pomoci.

1.2 Funkce rodiny

Rodina socializuje dítě od nejranějšího období. Spořádaná rodina, je pro rozvoj dítěte nenahraditelná a přirozeně vytváří podmínky pro harmonický rozvoj jeho osobnosti. Je optimálním prostředím, které může naplnit potřeby dětí i dospívajících.

(Helus 2007)

Ve středověku si lidé neuvědomovali důležitost fungující rodiny. Ta byla pro lidi samozřejmostí. Přesto bez ní nedokázali přežít. Kdo v té době nežil v rodině, stál na okraji společnosti.

Dnes si vysokou hodnotu rodiny uvědomujeme. Víme, že dobré vztahy v ní jsou nezastupitelné. Dítě, které má úplnou fungující rodinu, je šťastné.

(Matoušek, Pazlarová 2010)

Funkce každé rodiny ovlivňuje její složení. Vzájemným působením osobností, které patří do rodiny, dochází k různým interakcím mezi všemi členy (generační příslušnost, pohlaví, specifické zátěže). Každý člen do rodiny vnáší jiné podněty a společně utváří nové vztahy.

Rodina je základní jednotkou každé společnosti. Musí se podřizovat obvyklým normám a postojům, aby nebyla vytlačována na okraj společnosti. Rodiny zpětně působí na společnost, ve které se nacházejí.

(Matějček 2005)

1.2.1 Funkce rodiny dle Heluse

Helus (2007) uvádí 10 základních funkcí rodiny:

1. „Rodina uspokojuje základní primární potřeby dítěte v raných stádiích jeho života“

- Uspokojuje biologické potřeby (jídlo, pití, spánek).
- Uspokojuje psychické potřeby (láska, přiměřenost podnětů, bezpečí a jistota).

➤ Prožití lásky a pocitu bezpečí je jednou z nejdůležitějších funkcí rodiny pro zdravý a kvalitní vývoj dítěte.

2. *„Rodina uspokojuje velice závažnou potřebu organické sounáležitosti dítěte s ostatními“*

➤ Uspokojuje potřebu domova, identifikace s matkou/otcem.

➤ Potřeba důvěřovat a spolehnout se na někoho.

➤ Tato funkce je základem životní jistoty. Znamená to, že patří do spolehlivých, láskyplných mezilidských vztahů.

➤ Dítě se dokáže integrovat mezi lidi. Projevovat se a vyvíjet se ve vztazích. Stát se součástí lidského prostředí.

3. *„Rodina skýtá dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor, tzn. prostor pro jeho aktivní projev, činnou seberealizaci, součinnost s druhými“*

➤ Rodina umožňuje dítěti učení prožitkem. Krystalizuje vědomí sebe sama, dokáže samo si vyjednat to, co zrovna potřebuje.

4. *„Rodina pozvolna uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení“*

➤ Učí dítě hodnotám, které pro jeho blízké něco znamenají.

➤ Pozoruje ostatní členy rodiny, jak zacházejí s vybavením domácnosti a tím se samo učí.

➤ Tato funkce má význam pro kultivaci vztahu dítěte a dospívajícího k předmětům a hodnotám.

5. *„Rodina výrazně určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlapce/dívky“*

➤ Pohlavní (genetický obsah a smysl). Vzor chování matky, otce, babičky, dědečka nebo sourozenců.

6. *„Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady“*

➤ Láska dítěte k otci a matce mu napomáhá napodobovat jejich jednání, vcítit se do nejrůznějších situací.

➤ Tím, že dítě přemýšlí o jejich životě, učí se vidět v druhém člověku osobnost a samo se snaží být osobností.

7. *„Rodina v dítěti zakládá, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty jako něčeho samozřejmého“*

➤ Dítě se přirozeně, nenásilně začleňuje do společných činností v kolektivu rodiny.

➤ Dítě se zúčastní pracovních, rekreačních, zájmových nebo herních činností.

8. *„Rodina otevírá dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů a tím hlouběji proniknout do chápání lidí různého věku, různého založení, různého postavení“*

➤ Rodina zapojuje dítě do vztahů nejen s rodiči, ale také do vztahů s prarodiči, sourozenci, strýci a tetami.

9. *„Prostřednictvím rodičů, prarodičů, sourozenců, příbuzných a přátel rodina navozuje v dítěti představu o širším okolí, o společnosti, o světě“*

➤ Rodina je pro dítě spolehlivým zázemím, a proto se nebojí experimentovat, nahlížet a vstupovat do světa širšího a složitějšího.

➤ Tento svět může přijímat, nebo se vůči němu kriticky distancovat.

10. *„Rodina je dětem a dospělým prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat chápající vyslechnutí, radu a pomoc – je útočištěm v situacích životní bezradnosti“*

➤ Tato funkce je pro dítě nejdůležitější při vstupu do školy.

➤ Rodina je vstřícným zázemím, ve kterém se obavy a nejistoty lépe překonávají.

(Helus 2007, s.149 – 151)

1.2.2 Funkce rodiny dle Matouška a Pazlarové

Matoušek a Pazlarová (2010) uvádí 3 hlavní funkce rodiny současnosti:

1. „*Podporování socializace – vychovávání dětí*“
2. „*Vztahovou podporu dospělých lidí*“
3. „*Ekonomickou podporu všech členů*“

Všechny tyto funkce by měly být pro dobrou rodinu samozřejmostí.

„Od starověku až do současnosti bylo podniknuto mnoho pokusů, jak vychovávat děti v jiném než rodinném prostředí. Všechny tyto pokusy ukázaly nenahraditelnost rodiny.“

(Matoušek, Pazlarová 2010, s.14)

Matoušek a Pazlarová (2010) dále uvádí, že vyrůstání dětí mimo vlastní rodinu, nebo v nefunkční rodině, má obvykle nepříznivé důsledky. Většinou nejsou u dítěte uspokojovány základní psychické potřeby. Nejčastějším nepříznivým faktorem bývá psychická deprivace. V dnešní době jsou ústavní péče rodinného typu. Snaží se přiblížit co nejvíce rodinnému prostředí.

Matoušek a Pazlarová (2010) dělí funkčnost rodiny na rodinu normální a rodinu dostatečně dobře fungující.

- Pro normální rodinu je typické, že dodržuje statistické normy, platné pro celou populaci. Obvykle se zjišťují předem stanovené znaky rodinného chování.
- Každá dobře fungující rodina se snaží dosáhnout parametrů ideální rodiny. K této ideální rodině by měla směřovat podpora rodin.

Normy rodiny

Normy a možnosti jejich přijetí pracovníky, kteří se zabývají posuzováním rodin:

- „*Osobní norma determinovaná pracovníkovou vlastní zkušeností z původní rodiny, příp. korigovaná svými zkušenostmi. Ta je zabarvená aktuální bilancí svých poznatků z vlastního rodinného soužití;*“

- „Norma pracovníkových referenčních skupin. Probíhá srovnávání skupin, nejčastěji u svých kolegů a přátel;“
- „Norma jeho společenské vrstvy, „subkultury;“
- „Náboženství, nebo jinak zakotvená „nadčasová pravidla“, která pro pracovníka mají význam;“
- „Obecná kulturní a společenská norma pro určitou dobu;“
- „Normy kodifikované v národních zákonech a v precedentních rozhodnutích soudů;“
- „Mezinárodní právní normy, zejména týkající se lidských práv a práv dětí;“
- „Normy vyplývají z kultury organizace, v níž je pracovník zaměstnán;“
- „Normy posuzované rodiny;“
- „Normy referenčních skupin, společenské vrstvy, příp. subkultur, do nichž patří posuzovaná rodina;“
- „Náboženství vyznávané rodinou.“ (Matoušek, Pazlarová 2010, s.19)

Pracovník, který posuzuje rodiny, musí brát ohledy na všechny tyto normy. Je důležité, aby byl velmi citlivý a byl schopen posoudit, zda posuzovaná rodina potřebuje pomoc, anebo rodině pomoci již nelze. Rodina, které nelze pomoci má příliš mnoho problémů, které není možno ani vnější pomocí vyřešit. (Matoušek, Pazlarová 2010)

1.2.3 Funkce rodiny dle Dunovského

Dunovský (1999, s.92 – 93) uvádí 4 základní funkce rodiny:

1. „Biologicko-reprodukční funkce“
 - Funkci můžeme označit jako funkci sexuální.
 - Krátké období důležité při porodu dítěte a při poporodní péči.
 - Je nutno dopřát dítěti podnětné prostředí a harmonický vývoj.
2. „Ekonomicko-zabezpečovací funkce“
 - Funkce je důležitá nejen pro dítě, ale pro všechny členy rodiny.

- Význam materiálního zabezpečení dítěte (nábytek, stravování, udržování pořádku).

- Týká se oblastí sociální a duševní. Členové rodiny potřebují mít pocit životní jistoty.

3. „Funkce emocionální“

- Je důležitá pro všechny členy rodiny.

- Hlavní náplní funkce je uspokojování potřeb všech rodinných příslušníků.

- Důležité je mít stabilní citové zázemí – mít pocit bezpečí, pociťovat lásku od druhých.

4. „Funkce socializačně-výchovná“

- Hlavním úkolem této funkce je zajistit dětská práva.

- Důležitá je celková klidná a pohodová atmosféra v rodině.

- Ochraňování dítěte před nepříjemnými situacemi. Naučit dítě, aby samo dokázalo těmto situacím čelit. (Dunovský 1999, s. 92 – 93)

Uvedení autoři, kteří se zabývají funkcí rodiny, mají rozdílný přístup k této problematice. Helus má dělení funkcí velmi detailní, zatím co Matoušek a Pazlarová dělí funkce rodiny velmi stroze. Dunovský vytýčil čtyři nejdůležitější funkce, kterými se ve své knize zabývá. Ve funkční rodině by se většina těchto znaků měla ukázat.

2 ÚSTAVNÍ PÉČE

Ústavní péče je vhodná pro děti z rodin, které se o své děti neumějí, nemohou, nechtějí starat, nebo dokonce špatně s dětmi zacházejí.

Všechny ústavy, které jsou řízeny státem, podléhají oddělením sociálně-právní ochrany dětí v obcích s rozšířenou působností. Do ústavní péče jsou děti zařazeny dle uvážení a rozhodnutí soudu.

Než soud dítě zařadí do ústavní péče, musí uvážit všechny možnosti umístění dětí. Náhradní rodinná péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc má přednost před ústavní péčí. (Matoušek 2007)

Ústavní péče je rozdělena do kategorií:

- Kojenecký ústav (0 – 3 roky)
- Dětský domov (3 – 18/19 let)
- Dětský domov se školou
- Diagnostický ústav
- Výchovný ústav

Ústavní péče má svá negativa, ale také svá pozitiva. Projeví se ve zklidnění, bezpečnosti a harmonického vývoje dětí.

2.1 Pozitiva ústavní péče

„Kojenecké ústavy a dětské domovy jsou tak nezbytnou součástí celého systému péče o děti mimo rodinu. Je třeba přísně dodržovat indikace přijetí dětí, délku pobytu v nich a jejich vnitřní uspořádání podle potřeb dětí.“ (Dunovský 1999, s.227)

Když je dítě umístěno do ústavní instituce, je vhodné, aby zde bylo umístěno pouze na krátkou dobu. Například po dobu nápravy poměrů v jeho vlastní rodině, nebo než se najde pro dítě vhodná náhradní rodina. Pro děti, které jsou v ústavní péči umístěny pouze na krátkou dobu, jsou nejlepším řešením. Děti se na vychovatele

neupnou tak silnou emocionální vazbou, aby pro ně návrat do rodiny znamenal šok. Dítě se odloučí od vychovatelů většinou snadno a rychle. (Dunovský 1999)

Pokud bychom dnes neměli ústavní zařízení, kam bychom dávali ohrožené děti? Co by s nimi bylo? Pěstounů je stále málo a jediným místem, kde děti mohou být a budou obklopeny dobrými lidmi, profesionály, kteří se o ně chtějí postarat, jsou právě ústavní instituce. Ústavní instituce nenahradí dobré rodinné zázemí v plné míře. Dovedou však dítěti pomoc, pokud je v ohrožení, nebo ve špatném prostředí.

Ústavní instituce rodinného typu jsou již velmi dobře přizpůsobené běžnému rodinnému prostředí. Hlavním problémem je střídání vychovatelů. Dítě si zvyká např. na čtyři vychovatele, kteří jsou odlišní, nemohou si být tak blízcí jako rodiče v běžné rodině.

2.2 Negativa ústavní péče

Jedním z hlavních negativ ústavní péče je možné projevení psychické deprivace. Psychická deprivace je pro děti velká negativní zátěž. Projevuje se právě u dětí z ústavní péče. Důležité je říci, že děti už často do ústavní péče deprivované přicházejí. Není to vždy chybou ústavní výchovy. V ústavní výchově se psychická deprivace špatně napравuje.

Dnes má péče v těchto institucích takovou úroveň, která zajišťuje, aby se dítě cítilo co nejlépe a vyhnulo se psychické deprivaci. (Matoušek, Pazlarová 2010)

S psychickou deprivací se stále setkáváme. Myslím, že je důležité tento problém dále rozvést:

2.2.1 Psychická deprivace

Deprivovanými dětmi bývají označovány děti, které dlouhodobě strádají po stránce duševní. Nejsou u nich dlouhodobě uspokojovány některé základní psychické potřeby. Nejčastěji se s těmito dětmi setkáme v ústavních zařízeních a v disfunkčních rodinách. Bývají to děti osiřelé, zanedbávané, týrané. (Matějček 1992)

Pro zajištění základních psychických potřeb dětí umístěných mimo biologickou rodinu se zvyšoval počet individuálních i skupinových pěstounských rodin. V pěstounských rodinách se dítěti dostává základních potřeb jak biologických, tak psychických v dostatečné míře. (Langmeier, Krejčířová 2006)

Projevy psychické deprivace

U malých dětí, které jsou umístěny v kojeneckých ústavech a dětských domovech, jsou diagnostikovány hlavně tyto projevy deprivace:

- Mají opožděný psychomotorický vývoj
- Mají pouze povrchní citové a sociální vztahy (přetrvávají dlouho)
- Mají nepřírozeně vážný výraz
- Jsou často rozmrzelé
- Mají opožděný vývoj řeči (Kaluchová 2002)

Dlouho převládal názor, že deprivace je nenapravitelná. Bylo to hlavně z toho důvodu, že děti, které byly předávány do ústavní výchovy, se vyvíjely v disfunkčních rodinách. V náhradní péči bylo o děti postaráno po stránce biologické, naučili je novým dovednostem, ale děti stále strádaly po stránce citové.

Vyrovňování deprivace není jednoduché, záleží na délce nevhodné péče a míře citového a sociálního zanedbání dítěte.

Nejdůležitějším faktorem pro nápravu deprivovaného dítěte je kvalitní náhradní rodina, pokud jeho vlastní rodina selhala. (Kaluchová 2002)

Kaluchová (2002) uvádí 3 kritéria nápravy deprivovaného dítěte:

1) „*Hloubka a stálost citových vztahů*“

- V pěstounských rodinách je důležitý intenzivní vztah mezi pěstouny a dítětem.
- Jedním z nejdůležitějších pocitů dítěte je pocit sounáležitosti a vzájemného ovlivňování.

2) „*Tolerance k poruchám a problémům ve vývoji přijatého dítěte*“

- Uvědomit si že, každé z deprivovaných dětí je deprivované v jiné míře.

- Je důležité dítě přijmout bez předsudků, se všemi jeho problémy a s chutí mu pomoci.
- Jde o to, aby dítě bylo šťastné a cítilo se bezpečně.

3) „Společná životní perspektiva“

- Vychází z obou předchozích kritérií.
- Příjemné klima domova – přijetí dítěte a kvalitní vzájemné citové vztahy (vychovatel - dítě), vedou ke společné otevřené budoucnosti. (Kaluchová 2002, s.89)

Tato tři kritéria jsou navzájem propojena. Na základě nich je jasné, že pro nápravu deprivovaného dítěte je důležité najít dítěti náhradní rodinu, která dokáže dítě přirozeně přijmout takové jaké je a milovat ho. Potom spolu postupně dokážou vytvořit opravdový domov plný lásky.

Matějček 2005 uvádí další zásady (podněty), jak pomoci takovému dítěti.

1) „Respektovat s větším uvědoměním základní psychické potřeby“

- Významnou psychickou potřebou je pocit někomu patřit. Důležité je dítěti zajistit pocit bezpečí a lásky.

2) „Přiměřené množství citových a smyslových podnětů“

- To platí od nejtělejšího věku dítěte až po dospělost.
- Právě kvůli podnětnému prostředí dítě lépe zvládá různé překážky, se kterými se v životě setkává.
- Přiměřené množství podnětů také podporuje intelekt a celkové stimulování duševního vývoje.
- Podnětů nesmí být zase příliš mnoho. Přesycení podněty vede ke stejnému konci jako jejich nedostatek. Dítě přesycené podněty stagnuje ve vývoji.
- Velice záleží na kvalitě podnětů, které dítěti předkládáme. Kvalita podnětů by měla odpovídat vývojovému stupni dítěte.
- Hlavní je podporovat dítě ve své spontánní tvořivosti.

3) „Nové hodnocení významu rodiny pro vývoj dítěte“

- Zásada vznikla následkem nových názorů na výchovu.
- Není vyloučeno, že by se základní psychické potřeby dítěte mohly naplňovat i jinde než v rodině, a za jiných podmínek. Víme, že najít místo, které by nahradilo ideální prostředí u rodičů, kteří dají dítěti citově vřelý vztah, trvalý zájem, dynamické a přitom jednotné prostředí, je velmi těžké.

4) „Hodnocení individuálních rozdílů ve vývoji dětí za deprivčních podmínek“

- V dnešní době a za současných diagnostických možností je nutné pečovateli radit, jak se vyvarovat deprivčním situacím, které hrozí dítěti.
- Je důležité podchytit děti potencionálně „ohrožené“ a věnovat jim speciální preventivní pozornost.

Mohla by sem být zařazena i pátá zásada, která by zněla: **potřeba základního souladu v tendencích vyvíjející se společnosti a vyvíjejícího se dítěte**. I za nových podmínek, je potřeba respektovat práva dětí a hledat všechny prostředky, jak vhodně jejich potřeby uspokojit. (Matějček 2005, s.178 – 179)

2.3 Kojenecký ústav

Kojenecký ústav poskytuje „domov“ dětem, které nemají v životě takové štěstí, jako děti, které vyrůstají ve vlastní rodině. Jsou to děti z rodin, které se o děti nemohou nebo nechtějí postarat. Také to jsou děti, které jsou týrané, zanedbávané, handicapované nebo opuštěné. Je více příčin, proč se děti dostávají do ústavní péče. Malé procento těchto dětí patří i matkám, které dítě opustí hned po porodu.

Děti jsou do kojeneckých ústavů nejčastěji posílány po rozhodnutí soudu.

(Matoušek 2007)

Kojenecký ústav může být pro děti jen krátkodobým „domovem“. Jedná se například o rodiče, kteří jsou v protialkoholní nebo protidrogové léčbě a brzy se k dětem vrátí.

Kojenecký ústav umožňuje pobyt těhotné ženě nebo matce s dítětem. Jsou to matky, které nemají předpoklady k výchově dítěte (nezletilé matky, matky z diagnostického a výchovného ústavu, matky závislé na drogách, matky u kterých hrozí týrání dětí, matky, které nemají základní podmínky, pro život s dítětem). Proto v kojeneckých ústavech existují tzv. „kluby“, které pomáhají a radí rodičům, jak se starat o děti zdravé nebo handicapované.

Také zde existují „kluby“, které připravují budoucí osvojitele nebo pěstouny.

Děti z kojeneckých ústavů jsou přeřazeny, buď do náhradní rodinné péče, pokud se pro dítě najde vhodná náhradní rodina, nebo do ústavní péče. V tom případě přichází v úvahu dětský domov nebo ústav sociální péče. (Matoušek 1999)

2.3.1 Kojenecký ústav před rokem 2002:

Personál v kojeneckém ústavu byl kvalifikovaný: lékaři, pedagogové, rehabilitační pracovníci a zdravotní sestry.

O děti se staraly zdravotní sestry. Střídal se tři u jedné skupiny dětí. V jedné skupince bylo na jednu sestru 8 – 10 dětí zdravých, ale i postižených. V Evropě je obvyklé mít na jednu sestru pouze dvě děti postižené, nebo čtyři děti zdravé.

Při takto velkém počtu dětí ve skupině jako je u nás není možné poskytnout dětem tolik péče, kolik potřebují. Sestry stěží zvládnou děti nakrmit, přebalit a zdravotně ošetřit děti handicapované. Na jiné činnosti s dětmi nebyl čas. Práce s malými dětmi je velmi náročná a málo oceňovaná.

Přesto mezi dětmi a sestrami rychle vznikla emocionální vazba. Dítě, které si sestra oblíbila, si často brala o víkendech domů. Problém při této emocionální náklonnosti k dítěti nastával při odchodu dítěte do náhradní rodinné péče nebo do dětského domova. (Matoušek 1999)

2.3.2 Kojenecký ústav po roce 2002:

Personál v kojeneckém ústavu je stále stejně kvalifikovaný. Navíc v kojeneckých ústavech pomáhá také psycholog, který kontroluje děti každý den. Každodenní kontrola je velmi důležitá, protože se jedná o děti rizikové.

O děti se starají zdravotní sestry. V jedné skupince se střídají dvě až tři u 6 – 8 dětí. Je jich méně než před rokem 2002, ale přesto je dětí na jednu sestru příliš. Děti jsou rozdělené podle věku a postižení. Sourozenci bývají v jedné skupince spolu. Právě kvůli sourozeneckým vztahům jsou v kojeneckém ústavu děti starší než tři roky. Stále je vysoký počet dětí na sestru, a tak pokud všechny děti nakrmí a přebalí, nezbývá příliš času na jiné činnosti s dětmi.

Již od roku 2010 se mluví o zrušení kojeneckých ústavů. V tomto roce by k zrušení mělo dojít. Předpokládá se větší podpora pěstounům a osvojitelům. V náhradní rodinné péči je dítě v láskyplném prostředí a pěstouni mají na děti více času. V ústavní péči mají vychovatelé na starosti více dětí a jejich časté střídání, je pro dítě stresující. Proto, aby se mohly ústavy rušit, je potřeba velká finanční podpora a ta je v současné době nedosažitelná. Je potřeba vyškolit pěstouny na vysoké úrovni, aby se dokázali postarat i o nemocné děti, o děti, které přichází od matek drogově závislých. Ne o všechny děti je vždy zájem. Nejde pěstounům vnutit dítě, které nechtějí. Tato problematika je velmi složitá.

Bylo by pro děti nejlepší najít jim náhradní rodinu, ale není vždy jisté, že se to podaří. Dnešní ústavní instituce jsou na dobré úrovni a právě kvůli kvalitním ústavům, máme u nás velmi nízkou úmrtnost dětí, které jsou svěřeny do péče mimo biologickou rodinu.

2.4 Dětský domov

Dětský domov poskytuje „domov“ dětem, které nemají rodinu, nebo se o ně rodina nestará. Cílem dětského domova je dítě všestranně rozvíjet a uspokojovat jeho základní potřeby. Dítě je vedeno k vědomostem, dovednostem a návykům, které jsou přijaty společností a které bude v životě potřebovat. (Hrdličková, Pávková 1987)

Názory na dětské domovy a na výchovu v dětských domovech jsou různé. Záleží na společenské a ekonomické úrovni státu. Výchovný proces a vybava dětských domovů jsou závislé na tom, jak se mění společnost a jak se společnost postaví k

problematice dětských domovů. Musí vyhovovat mravnímu a právnímu kodexu a hlavně vychovávat spokojené děti. (Musil, Bušková 1970)

Děti, které do dětského domova přicházejí, jsou většinou z málo podnětného prostředí. Je velmi důležité přizpůsobit podmínky v dětském domově tak, aby dítěti bylo poskytnuto kvalitní psychické, sociální i materiální zabezpečení.

Pro vychovatele v dětském domově je důležité najít si cestu k dítěti. Mít dobrý vzájemný vztah je důležité pro naplňování základní psychické potřeby (pocit bezpečí a jistoty). (Hrdličková, Pávková 1987)

Všechny tyto požadavky jsou hlavním cílem dětských domovů i dnes. Především to jsou snahy o vytvoření podmínek, které jsou blízké podmínkám v rodině. Je nutný důraz na všestranné rozvíjení dítěte. Nelze zapomínat na emocionální složku.

2.4.1 Dětský domov před rokem 2002:

Děti byly rozděleny do výchovných skupin. Nejdříve šlo o skupiny formální, kam byly děti přiděleny. Postupně bylo hlavním cílem formální skupiny přetvořit na neformální. Vytvořit kolektiv, ve kterém by se děti navzájem od sebe učily, pomáhaly si a postupně si na sebe zvykaly a měly se rády. Vnímaly se jako „sourozenci“.

Ve většině dětských domovech byly děti rozděleny do heterogenních skupin. Jen výjimečně se objevovaly skupiny homogenní. (Hrdličková, Pávková 1987)

Dětské domovy byly rozděleny na:

- Dětské domovy klasického typu
- Dětské domovy rodinného typu (menší počet dětí ve skupinách)

(Musil, Bušková 1970)

Dětský domov klasického typu:

Ve velkých internátních dětských domovech klasického typu byly dětské výchovné skupiny rozděleny podle pohlaví a věku. Vznikaly homogenní skupiny.

Hlavním důvodem, proč byly děti rozděleny do homogenních skupin, byla organizace a prostory, které měl dětský domov k dispozici. (Hrdličková, Pávková 1987)

Skupiny heterogenní jsou výhodnější pro rozvoj dětí, jelikož se více podobají sourozeneckým vztahům v rodinném prostředí.

V menších dětských domovech klasického typu zachovávají heterogenní výchovnou skupinu. V jedné výchovné skupině bylo 15 – 20 dětí. Ve skupině se střídali dva hlavní vychovatelé (pedagogové) a dva pomocní vychovatelé.

V takovém dětském domově klasického typu se předpokládalo, že zde budou děti umístěny pouze na krátkou dobu. Děti měly velkou šanci, že se vrátí zpět ke své vlastní rodině, nebo budou umístěné do náhradní rodinné péče.

Také se zde objevují děti starší 12 let, které často nemají zájem jít do dětského domova rodinného typu. (Musil, Bušková 1970)

Dětský domov rodinného typu:

U přijatých dětí do tohoto typu dětského domova se předpokládalo jejich dlouhodobý pobyt. Byly to děti, které neměly příliš velkou šanci vrátit se zpět do vlastní rodiny. Také se u nich nepředpokládalo, že budou poslány do náhradní rodinné péče.

(Musil, Bušková 1970)

Dětský domov byl organizačně rozdělen do rodinných buněk (ne výchovných skupin) – nejvíce 10 buněk. V jedné rodinné buňce bylo 8 – 10 dětí různého věku. Většinou si děti buňky vytvářely samy. Na jednu rodinnou buňku byli 2 vychovatelé. Nejlepším řešením bylo, pokud byli vychovatelé v buňce také manželé. Děti měly vzor obou pohlaví a vnímaly interakci mezi nimi. Pokud nebylo možné sehnat manželskou dvojici, pak byla dána přednost muži a ženě v nemanželském svazku. Nejčastěji jsou bohužel dvě vychovatelky.

Dětský domov rodinného typu byl podobný rodinnému prostředí. Hlavním cílem domova byl individuální přístup k dítěti. Měl zajistit silnou a pevnou emocionální vazbu mezi dítětem a vychovatelem a také mezi dětmi v jedné rodinné buňce.

(Musil, Bušková 1970)

2.4.2 Dětský domov po roce 2002:

Po roce 2002 podle zákona č. 109/2002 Sb bylo uzákoněno, že všechny dětské domovy musí být pouze rodinného typu. Hlavním důvodem je, aby děti umístěné v dětském domově citově nestrádaly a aby se zabránilo negativnímu působení na emocionální vývoj dítěte.

Dětský domov rozděluje děti do rodinných skupinek. V jedné skupince je 6 – 8 dětí. Jsou to skupiny heterogenní. Dětem je dopřávána individuální péče. V jedné rodinné skupince se střídají dva hlavní a dva pomocní vychovatelé.

Menší počet dětí ve skupině je důležitý pro pevné emocionální vazby mezi dětmi a vychovateli a mezi dětmi ve skupince. Je to důležité také pro přirozenou atmosféru.

V současné době máme dva typy dětských domovů:

- Dětský domov
- Dětský domov se školou

Dětský domov

Do dětského domova jsou umístěné děti s nařízenou ústavní výchovou soudem. Děti nemají vážné poruchy chování a navštěvují běžnou školu, která není součástí dětského domova.

Organizace dětského domova je organizována podle výše uvedených pravidel.

(viz. kapitola 2.4.2)

Dětský domov se školou

Do tohoto dětského domova docházejí děti s nařízenou ústavní výchovou soudem nebo s uloženou ochranou výchovou. Děti mají, buď závažné poruchy chování, nebo mají trvalou duševní poruchu vyžadující zdravotní péči.

Také to mohou být nezletilé matky a jejich děti.

Všechny zde umístěné děti nemohou být vzdělávány v běžné základní škole. Proto jsou zařazeny do dětského domova se školou. V tomto dětském domově je zřízena škola, která respektuje zvláštnosti těchto dětí.

Dětský domov se školou je pro děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Děti, které nepokračují v dalším vzdělávání kvůli přetrvávajícím závažným poruchám chování a nedostanou se do žádného zaměstnání, přechází do výchovného ústavu. (www.msmt.cz)

2.5 Diagnostický ústav

V diagnostickém ústavu jsou děti vyšetřovány převážně po psychické stránce. Podle výsledků vyšetření jsou posílány do ústavních zařízení, které jsou pro ně vhodné.

Délka pobytu dětí v diagnostickém ústavu je krátkodobá. Hned, jak se objeví vhodné místo pro zařazení dítěte do určité instituce nebo rodiny, dítě z diagnostického ústavu odchází.

2.5.1 Diagnostický ústav před rokem 2002

Diagnostický ústav byl pro děti dospívající. Děti byly označovány jako děti nebezpečné společnosti. V diagnostickém ústavu děti pobývaly maximálně dva měsíce. Na základě vyšetření, které děti v diagnostickém ústavu podstoupily, byly poslány do určité ústavní péče - dětského domova, výchovného ústavu. (Matoušek 1999)

2.5.2 Diagnostický ústav po roce 2002

Diagnostický ústav přijímá děti s nařízenou ústavní výchovou nebo ochranou výchovou. Děti jsou zde vyšetřovány a diagnostikovány. Na základě těchto předběžných zjištění (diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních) jsou zařazeny do institucí. Mohou se dostat do kojeneckých ústavů, dětských domovů, dětských domovů se školou, do výchovných ústavů. Výjimečně se může umístit dítě mimo zařízení do smluvní rodiny. Spolupráci s těmito smluvními rodinami zajišťuje diagnostický ústav. Tyto smluvní rodiny jsou důležité pro děti, které nezvládnou, nebo pro ně není vhodný, pobyt v ústavním zařízení.

V diagnostických ústavech děti tráví pouze krátkou dobu (2 měsíce). Poté se dostanou do jiných institucí podle volných míst a potřeb dítěte. Diagnostický ústav

předává zprávu o dítěti instituci, kam bude dítě umístěno. Je důležité, aby měli o dítěti co nejpodrobnější informace a mohli ho umístit tam, kde by mu bylo co nejlépe (např. do určité rodinné skupiny).

Diagnostický ústav na základě svého uvážení, nebo na základě písemné žádosti ze zařízení, může dítě přemístit do jiného ústavního zařízení. Poté, co tak učiní, musí toto opatření oznámit soudu, který původně rozhodl u konkrétního dítěte.

Dále informuje ministerstvo školství o úrovni ústavních zařízení, která jsou v jeho katastru.

Je dávana přednost institucím, které jsou blízko jeho rodině nebo zákonných zástupců. Ale jen tehdy, když to nenaruší jeho vývoj.

Diagnostický ústav může poskytnout péči dětem, které mají poruchy chování a o péči požádali pečovatelé (zákonní zástupci, rodiče). (www.msmt.cz)

2.6 Výchovní ústav

Výchovní ústav je určen pro děti starší 12 let. Jde o děti, které mají problémy s chováním v takové míře, že je nevhodné umístění do jiné instituce. Jinde by mohly ublížit ostatním dětem nebo vychovatelům. Jsou to děti, které ohrožují sebe i své okolí.

2.6.1 Výchovní ústav před rokem 2002

Výchovní ústav byl pro svěřence v dospívajícím věku, kteří měli problémy s chováním. Jednalo se o ty, kteří byli nebezpeční svému okolí. I velmi schopní vychovatelé měli s touto skupinou svěřenců velké problémy. Bylo velmi rizikové pracovat se svěřenci, kteří se nedokázali podřídit autoritě.

Výchovní ústavy sloužili k dlouhodobému pobytu. Svěřenci zde byli ubytováni do jejich 18 (výjimečně 19) let.

Ve výchovném ústavu byl dán důraz na polovojenský režim a kolektivní výchovu. Individuální přístup zde prakticky neexistoval. Hlavním důvodem byl velký počet svěřenců a malá možnost vychovatelů věnovat se svěřencům individuálně. Vychovatelé upřednostňovali autoritativní přístup ke svěřencům a svěřenci měli minimální volnost. Svěřenci neměli nárok podílet se na organizaci svých programů. Často se ve výchovném ústavu stávalo, že odtud svěřenci utíkali.

Výchovný ústav byl izolován od okolního prostředí. Svěřenci tam žili jako v jiném světě. Udržování kontaktů s rodinou svěřenců byl minimální.

(Matoušek 1999)

2.6.2 Výchovný ústav po roce 2002

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let. Jsou i výjimky, kdy jsou přijímány děti i 12leté, které mají velké poruchy chování a není možné je umístit v dětském domově se školou. Do tohoto ústavu jsou přijímány také nezletilé matky s dětmi, nebo děti, které vyžadují léčebnou péči. Jsou zde také svěřenci, kteří mají závažné poruchy chování.

Hlavním úkolem výchovného ústavu je snaha napravit jejich poruchy chování a umožnit jim zařadit se do běžné populace. Plní i úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Dnešní výchovné ústavy mají speciální stavebně technické prostředky k zabránění útěku svěřenců. Je možné z bezpečnostních důvodů umístit v ústavu audiovizuální systémy. Je to pro bezpečnost dětí, ale i zaměstnanců.

U výchovného ústavu jsou zřizovány základní nebo speciální školy. Mohou být u nich zřízeny i střední školy.

Počet svěřenců na jednu skupinu je nižší, ale stále to není ideální stav. Je snaha, aby v jedné skupině bylo maximálně 8 svěřenců. Bohužel ne vždy je to možné dodržet. Většina svěřenců, kteří jsou posíláni do výchovného ústavu, mají za sebou deprivacní zážitky z rodiny. Proto mají tendence k sociálnímu selhání.

Vychovatelé přes všechnu svou snahu nejsou schopni zaregistrovat všechny konflikty mezi svěřenci. To je velký problém při výchově a vzdělávání těchto dětí a mládeže.

(www.msmt.cz, Matoušek 2007)

2.7 Klokánek

Klokánek neboli rodinná alternativa ústavní péče.

Klokánek je projekt Fondu ohrožených dětí. Hlavním cílem tohoto projektu je poskytnout dětem, přechodnou rodinnou péči.

Pobyt dětí v Klokánku trvá většinou 6 měsíců. Poté jsou přemístěny do náhradních rodin, zpět do vlastních rodin, nebo do ústavní péče.

(www.fod.cz/klokanek.htm)

Klokánek je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Poskytuje pomoc dětem, které jsou přímo ohroženy. Jsou to děti opuštěné bez pečovatele a také děti, které jsou týrané, zanedbávané, ohrožené na životě. (Matoušek 2007)

Klokánek přijímá děti od rodičů, kteří poprosí o dočasnou pomoc, děti, o kterých soud rozhodl, že je nutné předběžné opatření a také děti, které samy přijdou a požádají o pomoc. Pokud to zájem dítěte vyžaduje, je umístěno v Klokánku i proti vůli rodičů.

Klokánek může přijímat děti bez soudního rozhodnutí. Děti nemusejí trávit čas v diagnostickém ústavu.

První Klokánek byl otevřen v roce 2000.

Zaměstnanci v Klokánku jsou zaškolení dospělí. Musí splnit požadavky zaručující dobrý vztah k dětem jako je:

- Mít zkušenosti s dětmi (výchova svého dítěte, cizího).
- Musí mít středoškolské vzdělání (vyučení). Nemusí být v oboru pedagog, zdravotník, sociální pracovník.
- Musí mít morální a trestní bezúhonnost.
- Emocionální cítění k dětem, dokázat vytvořit dítěti příjemný pobyt. Dopřát dětem svou laskavostí a vlídným přijetím pocit jistoty a bezpečí.

Všichni, kteří chtějí pracovat v Klokánku, musí podstoupit psychologické vyšetření.

Na jednu bytovou jednotku (skupinu dětí) jsou dvě tety, nebo teta a strýc. Střídají se u dětí po týdnu.

V jedné bytové jednotce jsou 3 – 4 děti. Kvůli nízkému počtu dětí na jednu tetu je možné realizovat individuální péči.

Děti mohou bydlet buď přímo ve vlastních bytech tet a strýců. V tomto případě je nutné zjistit, jaké mají bytové podmínky pro výchovu dětí. Nebo děti bydlí ve služebních bytech Klokánku.

Klokánek přijímá děti v jakémkoli věku.

Klokánek, jakožto zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, má právní přednost před ústavní péčí. Soud musí rozhodnout, zda je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči nebo náhradní rodinnou péči pro děti vyžadující okamžitou pomoc v Klokánku. Pokud není možné umístit dítě do takové péče je volena ústavní péče.

(www.fod.cz/klokanek.htm)

2.8 Azylový dům (pro matky s dětmi)

Azylový dům pro matky s dětmi je určen matkám, které mají akutní problémy. Je pro ně výhodným ubytováním při řešení jejich problémů. Je jim poskytnuta poradenská pomoc při výchově dětí a při řešení rodinných problémů.

Nejčastěji se jedná o matky s dětmi, které jsou ohrožovány manželem (partnerem).

Azylové domy zřizují církve, magistráty nebo neziskové organizace.

(Matoušek 2007)

2.8.1 Azylový dům (pro matky s dětmi) před rokem 2002

Do azylového domu přicházely matky, které mají jedno nebo více dětí.

V těchto domech pro matky s dětmi pracovaly sociální pracovníce a v některých byl i psycholog.

Hlavním cílem azylového domu bylo zdokonalit mateřskou péči matky o dítě.

Azylové domy byly pro matky přínosné, ale přesto měly matky vůči nim spoustu výhrad. Měly námitky proti tomu, že k nim na návštěvu mohli pouze rodinní příslušníci. Ostatní návštěvy se přijímaly pouze ve vrátnici. Matky se musely pravidelně zúčastnit skupinového sezení s psycholožkou. Měly spíše zájem jen o individuální pomoc. Kritika směřovala také k tomu, že spisy o dětech z různých vyšetření byly dostupné všemu personálu a pracovníce azylového domu mohly kontrolovat jejich byt i za jejich nepřítomnosti.

Pokud matky s dětmi byly v domově déle jak tři měsíce, cítily se zde velmi izolovaně. Chybělo propojení s okolním světem.

Matoušek 1999 uvádí, že matky zneužívaly výhodných podmínek v azylovém domě. Jejich chování vedlo i k zanedbávání a týrání dítěte. Nechávaly výchovu dítěte na personálu. Dávaly hlídat své dítě jiným matkám apod. V tomto případě záleží na přístupu personálu k matce. Bylo nutno změnit postoj matky k dítěti. Napravit její neschopnost postarat se o dítě.

2.8.2 Azylový dům (pro matky s dětmi) po roce 2002

Azylový dům pro matky s dětmi poskytuje pomoc ženám, matkám starším 18-ti let a jejich dětem, které mají problémy s financemi, s domácím násilím, s náhlými nevhodnými životními situacemi, které ohrožují dítě i matku na životě.

Azylový domov poskytuje zvýhodněné podmínky pro ubytování. Matky mohou využít podporu personálu při výchově dítěte. (Matoušek 2007)

Pobyty matky s dětmi může být různě dlouhý. Záleží na jejich životní situaci. Přibližně to bývá mezi třemi měsíci až jedním rokem.

V azylovém domě pomáhají matkám v tom, aby se dokázaly vrátit k běžnému způsobu života.

Hlavním cílem azylového domu je, aby odtud matka odcházela schopná:

- Zajistit samostatné bydlení pro sebe a děti.
- Vyřešit problémy běžných situací (finanční problémy, vedení domácnosti).
- Postarat se o sebe a pečovat o své děti.

Azylový dům není určen pro matky, jejichž zdravotní stav vyžaduje podporu druhé osoby či bezbariérový přístup. Také není vhodný pro matky, které ke komunikaci potřebují tlumočníka.

Pracovnice v azylovém domě přistupují k matkám individuálně. Pracovnice jsou flexibilní a snaží se o podporu z hlediska potřeb a přání matek. Matky se zde cítí vítány a mají právo na soukromí. Jsou určena pravidla, která musí dodržovat jak matky, tak pracovnice. V azylovém domě se snaží na matku pohlížet jako na ženu s potřebami žít ve společnosti a nechtějí matku vytrhnout od okolního světa. (www.azylovydum.cz)

Mezi hlavní rozdíly azylového domu před rokem 2002 a po něm je přístup k matkám. Po roce 2002 mají matky možnost scházet se s lidmi mimo domov. Mají individuální podporu pracovníků domova. Před rokem 2002 byl azylový dům nouzovou pomocí, která připomínala vězení. Dnes jsou azylové domy pomocí, které si každá matka s problémy váží.

3 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní rodinná péče je určená pro děti, které nemohou žít ve vlastní rodině. Pro tyto děti je důležité najít jim takové zázemí, kde se budou cítit jako doma. Zajistit jim rodinné prostředí a odbornou péči.

Někteří autoři se shodují na základních podmínkách kvalitního fungování náhradní rodinné péče. Důležité pro výchovu „nevlastních“ dětí je, aby si náhradní rodiče uvědomili význam řádné přípravy a odborných znalostí. Nelze se spoléhat na zkušenosti z vlastního dětství. Je nutné, aby se dále vzdělávali, aby mohli dobře vychovávat děti, které jim budou svěřeny. Každé dítě má jiné zkušenosti a jiné geneticky převzaté výchovné strategie. Abychom se stali odborníky (profesionály) je důležité mít odborné znalosti z vývojové psychologie, znát vývojové potřeby dětí (základní psychické potřeby). Je nutno navázat s dětmi takový vztah, aby dítě i vychovatel (odborník) věděl, že k sobě patří. K tomu, aby výchova byla efektivní, je důležitá pružnost a dynamika při využívání odborných znalostí.

(Cameron, R.J., Maginn, C. 2012; Matějček, Z. 1992, Dunovský, J. 1999)

Přehled forem náhradní rodinné péče:

- Osvojení (Adopce):
 - Osvojení prosté
 - Osvojení nezrušitelné
 - Osvojení mezinárodní

- PĚSTOUNSKÁ PÉČE:
 - Pěstounská péče individuální
 - Příbuzní (prarodiče, jiní)
 - Cizí osoby – pěstounská péče „klasická“
 - Pěstounská péče skupinová
 - Pěstounské páry – zařízení pro výkon pěstounské péče
 - SOS dětské vesničky – matka-pěstounka
 - Poručenská péče
 - Pěstounská péče na přechodnou dobu

➤ HOSTITESLKÁ PÉČE

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002; Gabriel, Novák, 2008)

3.1 Osvojení (adopce)

Osvojení je synonymem pro adopci.

Osvojení je jednou z nejčastějších praktikovaných forem náhradní rodinné péče.

Osvojitelé si mohou osvojit dítě, které je právně připraveno k osvojení. Aby dítě bylo právně volné, je zapotřebí písemný souhlas, nebo dlouhodobý nezájem o dítě ze strany biologických rodičů.

Pokud se jedná o rodiče, kteří dávají dítě k osvojení, mají na podepsání souhlasu o osvojení dítěte šest týdnů. Tímto podpisem se definitivně vzdávají dítěte. Podpis souhlasu o osvojení musí proběhnout dříve než soud, který rozhoduje o dalším průběhu osvojení. Biologičtí rodiče mají nárok na výběr osvojitelů. Pokud před soudem navrhnou konkrétní osvojitele, soud musí rodičům dítěte vyhovět.

(Gabriel, Novák 2008)

O osvojení rozhoduje soud a minimální doba pro toto rozhodnutí jsou 3 měsíce. Během těchto tří měsíců se o dítě starají zájemci, na vlastní náklady. Je to takzvaná „předadopční péče“.

Za děti, které jsou v osvojení, zodpovídají právě osvojitelé – noví rodiče. Veškerá rodičovská práva a povinnosti spadají na osvojitele. Biologičtí rodiče ztrácejí všechna práva a povinnosti.

Osvojené dítě získává příjmení osvojitelů. Dochází k získání nových příbuzenských vztahů ze strany osvojitelů.

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

Osvojitelé mají dítěti nahradit jeho chybějící rodinné zázemí. Stabilní rodinné prostředí, výchova, péče a láska je to, co dítě nejvíce od svých osvojitelů potřebuje. Dítě zároveň naplňuje jejich smysl života. Z právního hlediska musí osvojitelé dodržovat práva a povinnosti, které mají rodiče pečující o děti. Je to rodičovská zodpovědnost v plném rozsahu. Musí pečovat o zdraví dítěte o jeho tělesný, duševní, sociální a

kognitivní vývoj a také o správu jeho majetku.

(Gabriel, Novák 2008)

Osvojení je vztah, který je založený na slibu. Výsledkem tohoto tvrzení je, že děti, které jsou adoptované, mají rodiče, kteří museli složit slib biologickým rodičům a státu. Například tímto vztahem založeným na slibu jsou spojeni i manželé. (Schoolerová, 2002)

Dítě si může osvojit manželský pár (ideální pro osvojení), nebo jen manžel nebo manželka budoucího rodiče dítěte. Osvojit si dítě může i osamělá osoba. Není to ideální řešení pro osvojení a proto má oproti ostatním možnostem nejnižší šanci dítě získat.

(Gabriel, Novák 2008)

Osvojit lze pouze nezletilé dítě, a to jen v případě bude-li to dítěti ku prospěchu. Nemohou si mladí rodiče, kterým ještě nebylo třicet let osvojit např. sedmnáctiletou dívku nebo chlapce. Mezi dětmi a osvojiteli musí být přiměřený věkový rozdíl.

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

Zákon o rodině (2006) rozlišuje tři formy osvojení:

Osvojení prosté

Osvojení nezrušitelné

Osvojení mezinárodní

Osvojení prosté

Je označováno jako osvojení zrušitelné, nebo osvojení I. stupně. To znamená, že soud může na žádost osvojitele nebo osvojence osvojení zrušit.

Před rokem 2006 se osvojitelé tohoto stupně nezapisovali do rodného listu dítěte. Nyní se osvojitelé do rodného listu zapisují. Tím si jsou obě formy osvojení podobné.

Osvojení nezrušitelné

Neboli osvojení II. stupně. Jakmile o něm soud rozhodne nelze zrušit. Dítě, které lze osvojit v rozsahu II. stupně, musí být alespoň 1 rok staré. Je to z toho důvodu, že se jedná o záležitost trvalou se všemi důsledky pro celý život.

Osvojení mezinárodní

Mezinárodní osvojení přichází v úvahu jen tehdy, pokud osvojení v zemi odkud dítě pochází, je dlouhodobě neúspěšné.

„Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1.6.2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny.“

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002, s.15)

Osvojení dítěte jiného kulturního zázemí psychologové kritizují a považují ho za nesprávné. Důvodem kritiky je, že dítě ztrácí právo na svou státní příslušnost, na kontakt s biologickými rodiči. Dítě mění jazyk a kulturu.

V ČR se toto mezinárodní osvojení zatím neobjevuje. (Matějček, Pazderová 2010)

3.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, za kterou je zodpovědný stát. Je státem kontrolovaná. Pěstounská péče je druhou formou náhradní rodinné péče.

Povinnosti pěstounů:

„Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti. Právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Toto právo nadále náleží rodičům, pokud nejsou v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebo pokud jí nejsou zbaveni, nebo není její výkon pozastaven. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.“

(<http://www.mpsv.cz/cs/14501#2>)

Tímto je jasně vymezený rozdíl mezi osvojením a pěstounskou péčí. Pěstouni musejí při důležitých životních rozhodnutí dítěte mít souhlas zákonných zástupců dítěte. Většinou jimi jsou biologičtí rodiče dítěte.

O pěstounské péči rozhoduje soud. Soud také může z vážných důvodů rozhodnout o zrušení pěstounské péče. O zrušení může požádat také pěstoun. Dále soud může stanovit, aby pěstouni dávali pravidelné zprávy o výkonu své pěstounské péče.

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

Dítě si ponechává příjmení svých biologických rodičů, ale se souhlasem zákonných zástupců dítěte je možné příjmení dítěte změnit na příjmení pěstounů. Dnes je tato změna příjmení velmi složitá, z důvodu nové právní úpravy.

Pěstouni nejsou příbuznými dítěte, tudíž ani příbuzní pěstounů nejsou příbuzní dítěte. Vztah dítěte s pěstouny je však příbuzenskému vztahu velmi podobný.

V jedné pěstounské rodině může být ideálně šest dětí a maximálně osm. Více dětí by znamenalo riziko špatné kvality péče o ně. (Gabriel, Novák 2008)

Dítě je možné svěřit do péče buď jedné fyzické osobě, nebo manželskému páru. To záleží na zájmu dítěte. Biologičtí rodiče mohou své děti v pěstounské rodině navštěvovat, ale soud jim tento styk může v zájmu dítěte omezit.

Pěstouni zajišťují materiální zabezpečení dítěte a jsou za to přiměřeně odměněni. Jsou zodpovědní za výchovu dítěte a zastupují ho ve všech běžných věcech. Ve výjimečných situacích je nutné zažádat o souhlas zákonné zástupce dítěte. Pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte.

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

3.2.1 Individuální pěstounská péče

Tato pěstounská péče probíhá v rodinném prostředí. Děti jsou svěřeny pěstounům, kteří mají (měli) své vlastní děti. Tito pěstouni už mají velké zkušenosti s výchovou dětí. Pokud jsou pěstouni v manželském páru, je to pro děti ideální forma pěstounské péče. Mají zde jak mužský, tak ženský vzor. Pěstounem může být také pouze jedna fyzická osoba, která má zkušenosti s výchovou dětí.

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

3.2.2 Skupinová pěstounská péče

Pěstounská péče skupinová probíhá v „zařízení pro výkon pěstounské péče“, nebo v SOS vesničkách. Zařízení pro výkon pěstounské péče vznikají propojením pěstounských rodin, a tak vzniká velká pěstounská rodina. Zde jsou jak vlastní děti pěstounů, tak také 4 – 6 dětí svěřených. Někdy pěstouni přijímají i více dětí.

V SOS vesničkách se o děti stará jedna matka – pěstounka, které pomáhá jedna osoba, říká se jí „teta“. Tato matka – pěstounka se stará minimálně o šest dětí, často sourozence a bydlí v samostatném domečku. SOS vesničky mají obvykle 10 – 12 domečků.

V SOS vesničkách je psycholog, který se stará o děti svěřené do pěstounské péče a o matku – pěstounku. Psycholog také rozhoduje o přijetí či nepřijetí dalších dětí do SOS vesničky. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

V České republice máme čtyři SOS vesničky. V Praze je pouze ústředí.

Sdružení SOS dětských vesniček - U Prašného mostu 50/4, Hradčany, Praha (Ústředí)

Sdružení SOS dětských vesniček - Borůvková 551/11, Medlánky, Brno (Pobočka)

Sdružení SOS dětských vesniček - Martina Ševčíka 227/34, Starý Lískovec, Brno (Pobočka)

Sdružení SOS dětských vesniček - Svatošská 279/21, Doubí, Karlovy Vary (Pobočka)

Sdružení SOS dětských vesniček - U Vesničky 696, Chvalčov (Pobočka)

(www.sos-vesnicky.cz)

3.2.3 Poručenská péče

Poručenská péče je zvláštní forma pěstounské péče, kdy soud určuje k výchově poručníka.

Soud nařídí poručníka jen v případě když:

- rodiče nezletilého dítěte zemřeli.
- rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti.
- rodiče mají výkon jejich rodičovské zodpovědnosti pozastaven.
- rodiče nemají způsobilost k právním úkolům v plném rozsahu.

(Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002)

Poručník je povinen nezletilé dítě vychovávat. Stává se zákonným zástupcem dítěte, ale nevzniká mezi nimi stejný vztah jako mezi dítětem a vlastním rodičem. Pokud se jedná o důležitá rozhodnutí v životě dítěte, musí tato rozhodnutí schválit soud. Z toho důvodu poručník nežádá o souhlas biologické rodiče, ale soud.

Do poručenské péče jsou svěřovány děti mladšího školního věku a starší. Osvojování takto starých dětí je obtížné, proto je zavedena možnost poručníka. Stát se poručníkem dětí v tomto věkovém rozmezí je snazší než si takové dítě osvojit.

(Gabriel, Novák 2008)

3.2.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

„Novela zákona 359/99 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, platná od 1.6.2006 zavádí v náhradní rodinné péči novou formu pěstounské péče, a to pěstounskou péči na přechodnou dobu.“ (Gabriel, Novák 2008, s.54)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je často označována jako: *Profesionální pěstounská péče*.

V roce 2012 jsme u nás v České republice měli krátkodobých profesionálních pěstounů pouze sedm. Během roku 2013 stoupl jejich počet na 115 a ještě jsou další v přípravné fázi. Přesto je jich stále nedostatek.

Přechodná doba pěstounské péče je období, ve kterém se vlastní rodiče nemohou o dítě postarat. Jde o dobu kdy:

- Rodič nemůže své dítě ze závažných důvodů vychovávat.
- Musí uplynout doba dle zákona §68 o rodině, po kterou může dát rodič souhlas pro osvojení.
- Soud rozhodne o tom, že není potřeba souhlasu rodičů k osvojení podle zákona §68 o rodině

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok. Veškeré povinnosti patří osobám, které určí soud. Jsou to zákonní zástupci dítěte.

(<http://www.mpsv.cz/cs/14501#2>)

Hlavními a také rozdílnými znaky pěstounské péče na přechodnou dobu oproti ostatním formám náhradní rodinné péče jsou tyto:

- Umístění dítěte do pěstounské péče se souhlasem biologických rodičů.
- Důležitým znakem je spolupráce biologických rodičů s pěstouny.
- Zachování možnosti dítěte, vrátit se zpět k biologickým rodičům.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je určena:

- Dětem, které mají biologické rodiče oba či jednoho. Nemohou se o dítě z vážných důvodů plnohodnotně starat. Mají manželskou krizi, mají zdravotní, sociální či jiný problém (ztráta zaměstnání apod.).
- Dětem, které mají mladou a nezralou matku, která není schopna se o dítě pečovat. Je důležité pomoci nejen dítěti, ale také matce. Naučit jí postarat se o sebe a o dítě.
- Dětem drogově závislých matek, které potřebují čas na doléčení.
- Dětem, které žijí dlouho v nefunkční rodině. Jde o rodinu, kde je jeden z členů rodiny týraný, zanedbávaný, fyzicky či psychicky strádá. Tato varianta je pro pěstouny náročná. Někteří si na tuto variantu netroufají pro její náročnost.
- Dětem, které mají jednoho nebo oba rodiče dlouhodobě ohrožené pobýtem ve výkonu trestu.
- Dětem, kterým náhle onemocní jeden z rodičů závažnou nemocí a druhý rodič chod domácnosti nezvládá.
- Dětem, které mají dlouhodobější poruchy chování.
- Dětem, které jsou vráceny z neúspěšné formy náhradní rodinné péče.

(Gabriel, Novák 2008)

3.2.5 Hostitelská péče

Hostitelská péče je poskytována starším dětem, pro které nejsou vhodné žádné pěstouni, ani osvojitelé. Děti samy nemají o pěstouny ani o osvojitele zájem, nebo není pro ně z vážných důvodů vhodné jejich umístění do pěstounské péče, případně osvojení. Hostitelská péče je rodinná péče, která poskytuje pomoc dětem, které žijí v ústavním zařízení. Dítě může rodinu navštěvovat o víkendech, o prázdninách, o svátcích. Dítě je v této rodině „hostem“. Jedná se o dlouhodobou péči. Dítě rodinu navštěvuje celkem

pravidelně a má k rodině odpovídající vztah. Nejedná se o jednorázovou návštěvu. Jedná se o průběžné oboustranné navštěvování, které není podmíněno nutností, ale je vedeno touhou sblížit se.

Hostitelská péče je tedy hlavně pro děti, které bývají dlouhodobě umístěné v ústavní péči a mohou trpět psychickou deprivací. V této péči mohou děti získat mnoho nových poznatků. Také si dítě osvojuje zkušenosti týkající se rodinné sounáležitosti.

Hostitelé dítě kontinuálně nevychovávají. Dítě jezdí k rodině pouze na návštěvy a nemá k ní žádné povinnosti.

Hostitelskou péči dítěti neorganizuje soud, ale je to v pravomoci samotného ředitele ústavu, ve kterém se dítě nachází. Ředitel musí prokonzultovat uvolnění dítěte k hostitelům s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany obce s rozšířenou působností. Hostitelskou péči nenajdeme v žádném zákoně. Je zde důležité povolení pověřeného úřadu. Rodina, která má zájem o hostitelskou péči, prochází odborným posouzením. To provádí příslušný krajský úřad. (Gabriel, Novák 2008)

5 SOCIALIZACE DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

„Socializace není pasivní „vrůstání“ do společnosti, nebo jednostranné ovlivňování člověka jeho sociálním prostředím, ale tvořivý děj, na kterém se člověk sám aktivně podílí. Jde výslovně o vzájemnou součinnost osobnosti a sociálního prostředí.“

(Dunovský 1999 str.77)

Primární socializaci dítě získává v rodině. Rodina dítě zasvěcuje do společnosti.

V předškolním období dochází k výrazným změnám v procesu socializace, ale přesto rodina zůstává nejdůležitějším prostředím.

Proces socializace obsahuje tyto změny, které Langmeier, Krejčířová (2006) a Šulová (2010) dělí do třech sociálních rovin:

1. Vývoj sociální reaktivity
2. Vývoj sociálních kontrol

3. Osvojování sociálních rolí

1. Vývoj sociální reaktivity probíhá plynule od narození, zkvalitňuje se a vyvíjí na různých úrovních právě v předškolním věku. Tím je míněno, že jsou dítěti umožněny vztahy se širší rodinou, s vrstevníky, také s dětmi staršími nebo mladšími, s cizími dospělými. Takto je dítěti poskytnuta možnost odlišovat emoční vztahy k lidem a vytvářet kvality vyšší úrovně.

Tento vývoj reaktivity je zcela utlumen např. u autistického dítěte, pro které lidé nemají větší význam než neživé předměty.

2. Vývoj sociálních kontrol je proces, ve kterém si dítě osvojuje normy společenského chování na základě pochval, příkazů a pokynů, které přicházejí od dospělých a dítě je přijímá za své. Kvalita přijetí norem ze strany dítěte záleží na individualizaci rodinného přístupu a prostředí, kde dítě vychovávají.

3. Osvojování sociálních rolí je proces, který se vyvíjí v rodině i mimo rodinu. Jde o chování a vystupování, které je od dítěte společnost očekává. Nejprve při osvojování tohoto procesu se objevuje u dívek napodobování matky při domácích pracích. První aplikace odpozorovaného chování bývá na panenkách. Postupně děti tyto role přenáší do her s vrstevníky. V předškolním věku dítě už dokáže, některé své role vyjmenovat, což je důležitým krokem pro formování vlastní identity.

(Langmeier, Krejčířová 2006, Šulová 2010)

5.1 Význam rodiny v socializaci předškolního věku

Rodičovská dyáda zahrnuje:

Soužití rodičů a přispívá k utváření emocionálního a sociálního klimatu v rodině. Rodiče jsou pro své děti nezastupitelnými vzory chování dvou pohlavních pólů.

Širší rodina a hlavně rodičovská dyáda je velmi významná pro pohlavní identitu dětí. Děti pozorují chování svých rodičů. Veškerá jejich každodenní interakce (otce i

matky), kterou dítě má možnost pozorovat, podporuje a usnadňuje dítěti přijetí vlastní pohlavní identity. Má možnost lépe poznat jejich fyzické odlišnosti.

Freud období dítěte v předškolním věku nazval obdobím falickým. Jak název říká, děti v tomto věku rády experimentují s vlastním tělem, poznávají ho a hlavním zdrojem libosti jsou pohlavní orgány.

U rodičů je velmi důležitý přístup k dítěti. Oba rodiče by se měli ve výchově dítěte vzájemně podporovat. Stanovení pravidel, která každý člen rodiny bude dodržovat. (Šulová 2008)

Charakteristickým znakem rodinné výchovy je silná citová vazba, která je zároveň jednou z nejdůležitějších psychických potřeb dítěte.

Děti v rodině prožívají většinu svého života, proto je důležité dítě přijímat, takové jaké je a láskyplně se o něj starat.

Pro výchovu v rodině je důležitá interakce mezi vychovatelem a vychovávaným, tedy rodičem a dítětem. Dítě je vychovávané, ale zároveň je i vychovatelem. Rodič je ve vztahu ke svým dětem vychovatelem i vychovávaným. Všichni se od sebe musí vzájemně učit.

Vychovávatel (rodič) se učí novým výchovným postojům k dítěti. Tyto postoje jsou ovlivněny několika faktory:

- *„vlastní zkušenosti z dětství*
- *vztah k vlastním rodičům a ostatním vychovávatelům*
- *dosavadní citový a psychosociální vývoj*
- *inteligence a vzdělání*
- *osobní systém hodnot a ideálů*
- *veškeré konflikty, napětí, úzkosti, jimiž ve svém vztahu k dítěti vychovatel prochází.“* (Matějček 1992, s.60)

Pro děti má velký význam, v jaké rodině žijí, zda v úzké bez prarodičů a bez sourozenců, či naopak.

Sourozenci

Sourozenci jsou jedinci, kteří mají stejné biologické rodiče. Žijí ve stejném sociálním prostředí, se stejnými lidmi, ale jsou svými vlastnostmi odlišní.

Ve vztahu sourozenců se projevuje mnoho konstruktivních a prosociálních tendencí. Každý ze sourozenců chce uspokojit své potřeby přednostně.

„Sourozenecký vztah je ohromnou příležitostí pro jejich vývoj, vzdělávání, kultivaci. Je to jedinečná škola soužití. Mám na mysli sourozeneckou náklonnost, lásku, solidaritu („patříme k sobě“), spolupráci, obětavost, ale respekt k zájmům a svobodě druhého.“ (Matějček 1992, s.79)

Sourozenci mezi sebou řeší konflikty, žárlí na sebe, mohou si navzájem závidět. Pokud rodiče včas a správně zasáhnou a děti usměrní, potom se děti naučí své pocity i chování ovládat a usměrňovat. Naučí se řešit konflikty, určovat pravidla domluvy, kompromisem. Potom také dokážou tyto sociální zkušenosti se sourozenci, přenést i mimo rodinu. To dětem usnadňuje navazování nových kontaktů v širší společnosti.

(Helus 2007)

Sourozenci jsou ti, kteří se vzájemně milují, ale také nenávidí a přesto k sobě vzhlíží. Starší sourozenec si vyzkouší roli „vůdce“, „opatrovníka“, mladší sourozenec se učí od starších novým dovednostem a tím stimuluje svůj rozvoj.

Děti, které mají sourozence, získávají od raného věku velkou šíři sociálních zkušeností.

„City, které spojují navzájem děti z téže rodiny, jsou velmi silné a lze je vyjádřit v kontinuu jdoucím od nenávisti až k lásce. Sourozenecký vztah je odlišný od vztahu, který mají děti ke svým rodičům. Bratři a sestry vytvářejí jakousi kontra-kulturu, s určitými specifickými rysy a hodnotami, uzavřenou před porozuměním dospělých. V rodině tak vzniká jakási vztahová podskupina.“ (Šulová 2008, s.75)

Přes všechny konflikty, které sourozenci mezi sebou řeší, mají jeden z nejvýznamnějších vztahů, které známe.

Prarodiče

Prarodiče mají svou důležitou roli, dítě si uvědomuje díky styku s prarodiči odlišné způsoby dospělých autorit.

Prarodiče mají (většinou) více času než rodiče. Vyslechnou si otázky dětí a těm se dostane odpovědí, které jsou v souladu s jejich zážitky. Umožňují dítěti porozumět kontinuitě života. Setkávají se s jejich různými omezeními, s nemocemi i smrtí.

Kontakt s prarodiči je oboustranně obohacující. (Šulová 2008)

Rodina je velkým přínosem pro socializaci dítěte. Dítě se od rodičů učí většinou pozorováním, napodobováním. Silnou rodinnou vazbu nelze ničím nahradit.

Všichni uvedení autoři se shodují v tom, že sourozenci se od sebe navzájem učí. Mladší napodobuje vše, co dělá starší a tím urychluje své pokroky ve vývoji. Starší mladšímu pomáhá, stará se o něj a také mu poroučí. Sourozenci se navzájem dohadují a řeší konflikty. Děti se sourozeneckými vztahy mají sociální zkušenosti, které mohou využívat v kolektivu.

V širším rodinném kruhu se dítě setkává s různými věkovými kategoriemi (sourozenci, rodiče, prarodiče) a lépe pochopí kontinuitu života.

Dříve měli prarodiče více času než rodiče a mohli se dítěti více věnovat. V dnešní době jsou často zaměstnaní, a tak tolik času na něj nemají. Přesto mnoho zkušeností dítěti předávají.

5.2 Význam vrstevníků v socializaci předškolního dítěte

Dítě předškolního věku se dokáže odloučit na určitou dobu od rodiny. Musí mít doma pevné a láskyplné zázemí. Pokud v rodině vše funguje, děti předškolního věku samy vyhledávají kamarády, protože jim úzký kruh rodiny nestačí. (Šulová 2008)

Vrstevníci mají pro děti specifický socializační význam. Děti poznávají nové vztahy (přátelství, nepřátelství, soucit, solidarita), nové povahové vlastnosti druhých dětí. Hodnotí jejich počínání a porovnávají své zkušenosti. V kolektivu se dítě učí prosazovat své názory, své zkušenosti, získávat kamarády, zapojit se do hry, nebo naopak hru ukončit. (Dunovský 1999)

Šulová (2008) uvádí, že ve hře u takto starých dětí hraje velkou roli kooperace, proto je důležité být přijat kolektivem. Dítě ve hře s vrstevníky přizpůsobuje své zkušenosti z rodiny. Zkouší si různé role, různé vzory chování a postupně hledá a obměňuje své počínání podle reakce okolí.

Důležité je, aby se děti nestýkaly jenom se stejně starými dětmi, ale i s dětmi různého věku. Učí se tak střídát role ve svém chování. Dětem mladším pomáhají, dětem starším se učí podřídit, či naopak prosadit se u nich.

Dětský kolektiv je důležitý i pro přijetí rozdílů mezi dětmi a pro hledání své identity. To jak vidím sám sebe a jak mě vidí ostatní, jaký bych chtěl být a jaký bych měl být. (Šulová 2008)

Pokud dítě nemá možnost styku s vrstevníky (s dětskou společností), kvůli nemoci, různým pohybovým, psychickým defektům, může nastat riziko v nedostatku zkušeností a dovedností pro jednání v genderové skupině vrstevníků.

(Dunovský 1999)

„Nejvýznamnějším vztahovým rámcem však zůstává nadále rodina, která poskytuje zdroj jistoty, bezpečí, zázemí a v ideálním případě bezvýhradného přijetí.“

(Šulová 2010 str.75)

Dunovský a Šulová se shodují v tom, že kolektiv dětí má velký význam pro jejich socializaci. Děti poznávají nové styly chování, nové vztahy například první přátelství. Spolupráce s vrstevníky je důležitá pro zkušenosti jako na příklad podřídit se, být vůdčí osobou, nebo udělat kompromis.

5.3 Význam mateřské školy v socializaci předškolního dítěte

Jak popisuji v minulé kapitole, dítě potřebuje ke svému vývoji vrstevníky. Doplnuje své citové vazby o rozvoj sociálních dovedností a sociálních zkušeností ve vrstevnické skupině. Nejčastěji se s nimi setkává v mateřské škole. (Kořátková 2008)

Dítě je po třetím roce schopné překročit hranice svého nejbližšího rodinného okruhu, zvládne se na určitou dobu odpoutat od matky. Mateřská škola je svým materiálním vybavením dětem blízká, a proto je velkým lákadlem i pro děti úzkostné, které s tím mají problémy. (Matějček 1996)

V mateřské škole má dítě možnost vyzkoušet si různé typy jednání, a pozorovat reakce druhých dětí i dospělých. V dramatických i námětových hrách se děti mohou vcítit do určité role a řešit různé situace. Být pyšný, reagovat na nevhodné chování,

dokázat pomoc nebo přijmout pomoc druhého, vyřešit nedorozumění, prožít radost s ostatními, dokázat se přenést od negativních emocí. Děti toho zažívají v mateřské škole mnoho a sbírají mnoho zkušeností.

Kvalitní učitelka svým postojem k dětským projevům rozvíjí u dětí oblast rozumovou, citovou a morální. Naučí se jednat s druhými, nést odpovědnost za své chování, řešit konflikty.

Pravidelná komunikace dětí s učitelkou i se svými vrstevníky přispívá k intenzivnímu rozvoji řeči. V mateřských školách většinou bývá zařazen tzv. komunikativní kruh, kde děti povídají o svých zážitcích z předešlého dne, nebo k danému tématu. Sdělují si také vhodné a nevhodné chování, které by se mohlo vyskytnout. Tím děti získávají pravidla chování bezproblémového soužití.

(Koťátková 2008)

Pravidla chování v mateřských školách jsou důležitá. Učitelka vede děti tak, aby si pravidla soužití ve třídě vymyslely samy. Musí být taková, aby bylo ve školce bezpečno a všem dětem se tam líbilo. Děti se je učí dodržovat.

Děti si v mateřských školách osvojují prosociální chování. Probíhá buď záměrně, kdy učitelka nastolí situaci schválně nebo spontánně v dětské skupině. Jedná se o přátelství, toleranci, nesobeckost, ohleduplnost k druhým, vzájemnou pomoc, reakci na chování druhého, spolupráci. Učitelka svým prosociálním chováním je pro děti vzorem.

(Průcha, Koťátková 2013)

Mateřská škola má další pozitivní funkce. Rodiny, které mají zrovna nějaké problémy (například: rozvod rodičů, úmrtí v rodině), působí nepříznivě i na dítě. Mateřská škola svou klidnou atmosférou, citově příznivým prostředím, dává dítěti možnost odpočinku od nepřiměřených zátěží.

(Matějček 1996)

Dále Matějček uvádí, že děti rodičů, kteří upřednostňují nevhodné výchovné postoje vymykající se od běžných norem, poznávají v mateřské škole jiné, jemu příjemnější výchovné postoje, jaké jsou běžné jinde. Také tu rodiče mají příležitost porovnat své názory s názory paní učitelek, které jsou speciálně vzdělané, poučené, profesionální a zpravidla i zkušené.

Děti v mateřské škole poznávají mnoho nového a získávají tím hodně zkušeností. Získají dostatek jistoty k jednání s druhými lidmi i dětmi. Dokážou vyslovit svůj názor a stát si za ním, nebo naopak ustoupit a uznat pravdu druhého. Dodržuje a osvojuje si i jiná pravidla než rodinná a uznává autoritu dospělých.

Děti, které odcházejí z mateřské školy, jsou připravené na další životní etapu vzdělávání.

II PRAKTICKÁ ČÁST

6 CÍLE:

1. Zjistit kolik mají ve vybraných institucích děti předškolního věku a kam tyto děti odcházejí.
2. Zjistit nejčastější příčiny umístění dětí předškolního věku do vybraných institucí. Jak se projevuje jejich sociokulturní znevýhodnění.
3. Prozkoumat jaké změny, týkající se psychosociálních potřeb dětí, nastaly v dětském domově v Dolních Počernicích po roce 2002.
4. Zjistit z rozhovorů s učitelkami v konkrétní mateřské škole, kam docházejí děti z běžných rodin i z dětských domovů. Zda se vyskytují mezi dětmi výrazné rozdíly a pokud ano čeho se týkají.

7 HYPOTÉZY:

1. Předpokládám, že děti předškolního věku budou nejčastěji vráceny z vybraných institucí zpět do vlastní rodiny.
2. Předpokládám, že nejčastějším důvodem umístění dětí do vybraných institucí bude sociokulturní znevýhodnění rodiny.
3. Předpokládám, že dětský domov v Dolních Počernicích je dnes více přizpůsoben rodinnému prostředí než před rokem 2002.

4. Předpokládám, že děti z dětských domovů budou více lpět na paní učitelce, než děti z běžných rodin.

8 METODY A PŘÍPRAVA VÝZKUMU:

K získání informací, které by byly dostatečnou odpovědí na stanovené cíle, byly použity metody analýzy dat a rozhovorů.

Rozhovory jako metody dotazování byly strukturované a uskutečněné:

- s ředitelem dětského domova
- s vedoucím pracovníkem Klokánku
- s ředitelkou dětského domova
- s ředitelkou kojeneckého ústavu
- s učitelkami mateřské školy

Konkrétní instituce ve, kterých rozhovory probíhaly:

- Dětský domov v Dolních Počernicích
- Klokánek ve Štěrboholech
- Dětský domov Charlotty Masarykové na Zbraslavi
- Dětské centrum s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií (kojenecký ústav) v Krči
- Mateřská škola Duha v Dolních Počernicích

Postup práce:

1. Příprava otázek ke strukturovaným rozhovorům pro zvolené respondenty.
2. Nalézt čtyři instituce, které jsou pro splnění cílů vhodné.
3. Návštěva čtyř vybraných institucí a následně realizovat strukturované rozhovory s ředitelem/ředitelkou či vedoucím instituce. Zjistit potřebné údaje, nutné pro další práci.
4. Navštívit mateřskou školu a realizovat rozhovor s učitelkami.

9 VLASTNÍ VÝZKUM

9.1 Rozhovory ve vybraných čtyřech institucích

Typ rozhovoru - strukturovaný otevřený rozhovor s ředitelem/ředitelkou či vedoucím vybraných institucí.

Rozhovory proběhly v období od února do května 2014

Otázky:

1. Kolik je dětí v instituci?
2. Kolik je dětí předškolního věku v instituci?
3. Kolik dětí předškolního věku zde bylo od roku 2000 (nebo od vzniku instituce)?
4. Odkud děti předškolního věku do instituce nejčastěji přichází?
5. Kolik dětí předškolního věku z této instituce odešlo zpět ke své rodině, do náhradní rodinné péče nebo zůstalo v instituci?

9.1.1 Rozhovor s ředitelkou dětského domova Charlotty Masarykové:

Rozhovor probíhal v ředitelně dětského domova. Trval přibližně půl hodiny. Většinu otázek jsem si vyhledávala sama v podkladech, které mi ředitelka dala k dispozici. Po rozhovoru mě ředitelka provedla dětským domovem. Je moderně zařízen a děti zde mají vhodné prostory ke spontánním hrám.

V dětském domově je šest bytů a v každém je pět dětí. Mají společnou jídelnu a hernu, kde se často scházejí. Děti znají každého dospělého, který je v dětském domově zaměstnán. Fungují tam jako jedna velká rodina.

1. *Kolik je dětí v instituci?*

Maximální kapacita dětí v tomto dětském domově je 30 dětí. Nyní jich mají v péči 26.

2. Kolik je z celkového počtu dětí v instituci dětí předškolního věku?

Z celkového počtu 26 je 19 dětí předškolního věku. V dětském domově Charlotty Masarykové je v tomto věku 73% dětí, přestože je dětský domov zaměřený převážně na děti ve věku 1 – 3 roky.

3. Kolik dětí předškolního věku zde bylo od roku 2000?

Od roku 2000 bylo v dětském domově 348 dětí, z toho 206 dětí předškolního věku tj.60%.

4. Odkud děti předškolního věku do instituce nejčastěji přichází?

Nejčastěji přichází z nefunkčních rodin, ale jsou zde i děti, které přichází z kojeneckého ústavu.

Důvody umístění dítěte do instituce:

- zdravotně – sociální – 53%
- zdravotní – 21%
- sociální – 26%

Zdravotně – sociální důvody mají děti s perinátální zátěží se zdravotním rizikem. Jsou to děti s FAE (fetální alkoholový efekt), s FAS (fetální alkoholový syndrom), s FASD (spektrum vrozených alkoholových poruch). Stejně problémy mají také děti matek, které během těhotenství užívaly návykové látky.

Zdravotní důvody dětí jsou jejich vrozené vývojové vady nebo různé druhy postižení (mentální, smyslové, fyzické, nebo kombinované).

Mezi sociální důvody patří opoždění psychomotorického vývoje, zanedbávání, týrání, zneužívání dítěte.

Umístění těchto dětí zde bylo na základě:

- předběžného opatření soudu – 47%
- žádosti zákonných zástupců – 31%
- nařízení ústavní výchovy – 22%

5. Kolik dětí předškolního věku z této instituce odešlo zpět ke své rodině, do náhradní rodinné péče nebo zůstalo v instituci?

Vedení dětského domova Charlotty Masarykové pečlivě zvažuje umístění dítěte. Musí mít záruku, že o něj bude dobře postaráno.

Děti po odchodu z dětského domova jsou umístěny:

- zpět do vlastní rodiny – 41%
- do pěstounské péče – 32%
- do jiných institucí – 16%
- zůstává v dětském domově – 11%

Z údajů vyplývá, že nejčastěji se děti vrací zpět ke své vlastní rodině. K rodině, která je napravená a je připravená pečovat o dítě.

9.1.2 Rozhovor s ředitelkou dětského centra s komplexní péčí a podpůrnou rodinnou terapií (kojenecký ústav):

Rozhovor s ředitelkou kojeneckého ústavu probíhal v ředitelně.

Kojenecký ústav je ve staré budově. Uvnitř probíhá postupná rekonstrukce. Pokoje pro miminka jsou moderně vybaveny nábytkem a účelně zařízeny.

Děti jsou rozděleny podle věku. V jedné skupince je 6 – 8 dětí. Většinou jsou skupinky po 8 dětech. V jedné skupince se střídají dvě zdravotní sestry. Sourozenci jsou vždy pohromadě.

V kojeneckém ústavu mají tři byty a deset skupinek.

Velkým pozitivem ústavu je, že mají hodně dobrovolníků, kteří pravidelně dochází za dětmi a pomáhají s péčí.

Odpovědi na otázky:

1. Kolik je dětí v instituci?

Maximální kapacita kojeneckého ústavu je 90 míst. V současné době je obsazených 70, tj. 78%.

2. Kolik je z celkového počtu dětí v instituci dětí předškolního věku?

Z celkového počtu 70 dětí je 16 dětí předškolního věku. To je 23%. Takto staré děti tu bývají hlavně proto, že zde mají mladší sourozence.

3. Kolik dětí předškolního věku zde bylo od roku 2000?

Ředitelka přesný počet dětí neznala, ale sdělila mi, že je v kojeneckém ústavu přibližně 15 – 20% dětí předškolního věku už od roku 2000.

4. Odkud děti předškolního věku do instituce nejčastěji přichází?

Děti sem přicházejí z rodin, kde jsou týrané nebo zanedbávané. Hodně jich často přichází z rodin sociálně slabých.

Aktuální přehled:

- týrání – 30%
- zanedbávání – 15%
- handicap dítěte – 15%
- chudoba – 15%
- osiřené – 5%
- závislost rodičů na návykových látkách – 20%

Při rozhovoru mi ředitelka sdělila, že v posledních letech se navýšily problémy s týráním dítěte. V tomto aktuálním přehledu se to ukázalo.

5. Kolik dětí předškolního věku z této instituce odešlo zpět ke své rodině, do náhradní rodinné péče nebo zůstalo v instituci?

Nejčastěji se děti vrací zpět ke své rodině, u které se poměry zlepšily, nebo do pěstounské péče na přechodnou dobu. Ta trvá přibližně jeden rok. Potom se dítě vrací zpět k vlastní rodině.

Současný stav:

- zpět k vlastní rodině – 60%
- do pěstounské péče – 17%
- do pěstounské péče na přechodnou dobu – 20%

- do adopce – 3%

9.1.3 Rozhovor s vedoucím Klokánku:

Rozhovor s vedoucím Klokánku probíhal v jeho kanceláři.

Na otázky mi odpověděl rychle s vysvětlením, že jsou to veškeré statistické údaje, které má k dispozici. Hned mi je poslal e-mailem (samozřejmě děti byly anonymně) a některá data jsem si sama vyhledala.

S rozhovorem jsme byli rychle hotovi. Ptala jsem se také na vznik a chod organizace.

Vznik organizace

Organizace vznikla v roce 2005 v budově bývalého zemědělského učiliště v Praze 10 – Štěrboholy. Budova byla zrekonstruovaná za pomoci Magistrátu hlavního města Prahy, kterému platí symbolický nájem.

Děti jsou zde v maximálním věkovém rozpětí (od narození do 18let), průměrně půl roku.

Rodinka v Klokánku

V jedné rodince jsou čtyři děti a střídají se tam po týdnu dvojice ošetřovatelů. Děti jsou rozděleny podle věku. Sourozenci jsou vždy spolu ve skupince.

Pozitivní specifikum Klokánku ve Štěrboholecích je, že mají tři manželské páry, které se nestřídají s žádnou jinou tetou. Nahrazují dětem úplnou rodinu s ženským i mužským vzorem.

Bydlení

Budova je velká a zmodernizovaná. Má pět pater a 13 bytových jednotek. Byty jsou moderně zařízené. Každý byt má svou kuchyň, koupelnu, obývací pokoj a pokojíčky pro děti. V přízemí mají velkou hernu, kde je skluzavka, velký prostor na běhání, různé stavebnice.

V budově je logopedická péče. Jednou týdně Klokánek pořádá canisterapii s pejskem Finem.

Děti mají možnost chodit na různé kroužky, které se pořádají také v budově.

Zahradu mají dostatečně velkou, na které jsou skluzavky, houpačky, prolézačky. Děti mají neomezenou možnost využít všech atrakcí, které zahrada nabízí. Mají velké hřiště na sportovní vyžití.

Odpovědi na otázky:

1. *Kolik je dětí v instituci?*

V instituci je prostor pro 48 dětí. Momentálně mají plný stav.

2. *Kolik je z celkového počtu dětí v instituci dětí předškolního věku?*

Nyní je v Klokánku 13 dětí předškolního věku. To je 27% .

3. *Kolik dětí předškolního věku zde bylo od vzniku instituce?*

Od roku 2005 zde měli z celkového počtu 409 dětí, 130 dětí předškolního věku. To je 32% dětí, o které zde bylo, nebo je pečováno.

4. *Odkud děti předškolního věku do instituce nejčastěji přicházejí?*

Všechny děti přicházejí z rodin. Nejčastěji jde o rodiny, které mají dočasné problémy s bydlením či financemi.

Důvody pro přijetí předškolních dětí do Klokánku od roku 2005:

- bytové a finanční problémy – 51% dětí
- zanedbávání dítěte – 17%
- ohrožení dítěte na životě (týrání, poškozování) – 9%
- rodiče ve výkonu trestu – 5%
- hospitalizace matky – 5%
- rodinné potřeby (důvody) – 5%
- závislé matky na drogách, alkoholu – 3%
- opuštění dítěte – 3%
- odjezd rodičů do zahraničí – 2%

5. Kolik dětí předškolního věku z této instituce odešlo zpět ke své rodině, do náhradní rodinné péče nebo zůstalo v instituci?

Děti předškolního věku z této organizace odcházejí tam, kde bude co nejlépe zajištěna jejich budoucnost.

Umístění dětí předškolního věku po ukončení pobytu v Klokánku:

- návrat k rodině – 41.5%
- pěstounská péče – 12%
- azylový dům s matkou – 7%
- dětský domov – 4%
- péče 3. osoby (babička, dědeček, teta) – 3%
- jiná organizace (Klokánek) – 2%
- předpěstounská péče – 2%
- zde v Klokánku zůstává 28,5% dětí předškolního věku. V rodinách těchto dětí, není ještě vše vyřešeno.

Nejčastěji se děti vracejí zpátky ke své rodině, kde se situace zlepšila a dítěti návrat domů prospěje. Většinou je největším problémem to, aby rodiče vyřešili své bydlení a finance po dobu, co je dítě umístěno v Klokánku.

9.1.4 Rozhovor s ředitelem dětského domova v Dolních Počernicích

Rozhovor s ředitelem dětského domova probíhal v ředitelně. Po rozhovoru mě provedl po celém domově. V domově jsem měla možnost nahlédnout do všech bytů a vidět vše za chodu.

Ředitel je ve funkci již 10 let a 5 let před jeho nástupem pracoval v tomto dětském domově jako vychovatel. Má přehled o tom, jak vychovatelé pracují a změny, které navrhl, měl vždy dobře promyšlené. Byl si jist, že budou ku prospěchu domova.

Vznik a organizace dětského domova

Zřizovatelem dětského domova je Magistrát hlavního města Prahy. Dětský domov je v zámku v Dolních Počernicích.

Zdejší dětský domov vznikl v roce 1923 jako výchovné zařízení manželů Olivových a byl pouze pro dívky.

Od roku 1945 – 1951 byl dětský domov pouze pro chlapce. Od té doby zde žijí chlapci i dívky. Na zámku byly tři výchovné skupiny s kapacitou 42 dětí. Výchovná skupina mohla mít až 15 dětí. Byly dvě chlapecké skupiny a jedna dívčí.

V roce 2001 se po rekonstrukci otevřela další část zámku. Podstatně se tím zvýšila kapacita. Také v tomto roce bylo možno změnit dětský domov z internátního, na domov rodinného typu.

Vytvořily se čtyři věkově heterogenní rodinné skupiny a v každé bylo 10 – 11 dětí. Poprvé byli pohromadě chlapci i dívky v jedné rodinné skupině.

V roce 2002 podle zákona č. 109/2002 Sb., se snížil počet dětí v rodině na 6 – 8 dětí.

V roce 2004 si všichni pracovníci doplnili svoji kvalifikaci. Každý vychovatel má pedagogické vzdělání.

V tomto roce se zrušila jídelna a propouštěli se provozní zaměstnanci. Toto opatření se provedlo z toho důvodu, že v každé rodině se zařídila kuchyň a vychovatelé svým dětem vaří. Pro děti je to přirozenější a mohou se na práci také podílet.

V roce 2004 se rekonstruovala část budovy a dětský domov se upravil na pět rodinných skupin.

V roce 2010 podle koncepce Magistrátu hlavního města Prahy došlo k rozšíření dětského domova o dva byty na Černém Mostě. Nejdříve v Brykově a poté v Bobkově ulici. Umožnilo to přijmout více dětí.

V roce 2013 se rozšířil dětský domov o další byt v Brykově ulici.

Dnes dětský domov spravuje:

- 4 rodinné skupiny na zámku
- 1 rodinnou skupinu v budově č. 392, kde je součástí tělocvična
- 4 rodinné skupiny v bytech na Černém Mostě
- 2 startovací byty v Řepích

Součástí hlavního areálu jsou dva cvičné byty, které slouží k osamostatnění starších dětí, služební byty a hřiště.

Personální obsazení: 39 pedagogů (36 na rodinných skupinách + 3 ve vedení) a 4 provozní zaměstnanci (ekonomka, sociální pracovnice, uklízečka a správkyň budov).

Odpovědi na otázky:

1. *Kolik je dětí v instituci?*

Kapacita v dětském domově v Dolních Počernicích je 65 dětí. Nyní mají 64 zapsaných dětí. Z toho je 19 dětí na dlouhodobých propustkách. Fyzicky je v dětském domově 45 dětí.

Dlouhodobá propustka umožňuje dětem strávit více času v rodině. Většinou trvá kolem jednoho roku. Zpravidla se děti z dlouhodobých propustek zpět do dětského domova nevracejí, ale samozřejmě mohou. Pečující osoby musí dávat průběžné zprávy o jejich situaci a o dítěti. Během této doby musí dětský domov dítěti držet místo v jeho rodině.

2. *Kolik je z celkového počtu dětí v instituci dětí předškolního věku?*

Šest dětí je předškolního věku, z toho dvě děti jsou na dlouhodobé propustce v pěstounské péči. Fyzicky jsou v dětském domově pouze čtyři děti předškolního věku.

3. *Kolik dětí předškolního věku zde bylo od roku 2000?*

Od roku 2000 do dnes bylo v dětském domově 30 dětí předškolního věku z celkového počtu 216 dětí. Za 13 let to je 14% dětí předškolního věku.

Od roku 2000 – 2008 nastoupilo 15 dětí předškolního věku do dětského domova a v letech 2009 – 2013 jich bylo také 15. Za poslední čtyři roky byl přijat stejný počet dětí, jako za předešlých osm.

4. *Odkud děti předškolního věku do instituce nejčastěji přicházejí?*

Děti předškolního věku přicházejí do dětského domova z rozhodnutí soudu. Soud určuje, co je nejlepším řešením pro konkrétní dítě.

Důvody pro příchod dětí do dětského domova:

- zanedbávání – 40,5%
- kojenecký ústav – 28%
- ohrožení dítěte na životě – 10,5%
- děti z minoritní rodiny – 9%
- drogově závislé matky – 8%
- handicap dítěte – 4%

Je zřejmé, že nejvíce dětí přichází z rodin, kde je dítě zanedbávané.

5. Kolik dětí předškolního věku z této instituce odešlo zpět ke své rodině, do náhradní rodinné péče nebo zůstalo v instituci?

Umístění dětí předškolního věku po ukončení docházky do dětského domova:

- pěstounská péče – 40%
- návrat k rodině – 23%
- předpěstounské péče – 18%
- vlastní teta – 3%
- únos vlastní matkou do ciziny – 3%
- adopce – 3%
- v dětském domově zůstalo – 10%

Je zřejmé, že nejvíce dětí odchází do pěstounské péče. Také vysoké procento dětí se vrátilo zpět do vlastní rodiny.

9.2 Rozhovor s učitelkami v mateřské škole Duha v Dolních Počernicích

Mateřskou školu Duha v Dolních Počernicích jsem si vybrala proto, že spolupracuje s dětským domovem v Dolních Počernicích. Spolupráce spočívá v tom, že ředitelka mateřské školy přijímá všechny děti předškolního věku, které jsou umístěny v dětském domově.

Rozhovor jsem realizovala se třemi učitelkami individuálně v březnu 2014. K této části jsem přispěla sama se svými praktickými zkušenostmi. Mám zde na starosti nejmladší skupinu dětí (3 – 4leté).

Otázky pro učitelky mateřské školy:

1. Liší se děti z dětského domova od dětí z běžných rodin?
2. Přijímají děti z dětského domova autoritu paní učitelky?
3. Jaký mají děti z dětského domova k vám jako k paní učitelce vztah?
4. Jsou děti z dětského domova vyčleňovány ostatními dětmi z běžných rodin?
5. Jak řeší děti z dětského domova konflikty mezi svými vrstevníky?

Moje vlastní odpovědi na připravené otázky:

1. *Liší se děti z dětského domova od dětí z běžných rodin?*

Ano, děti jsou ochuzené o láskyplný vztah s rodiči. Na jejich chování se to projevuje. Samozřejmě u každého trochu jinak, ale přesto u všech jde o stejný problém.

Tyto děti, které jsem měla ve třídě, byly hodně přítulné. Měly tendenci všechny dospělé objímat a říkat jim, jak je milují. Zvládají perfektně sebeobsluhu a jsou velmi samostatné. Přesto rády upoutávají pozornost učitelky.

Holčička, kterou jsem měla ve své třídě hned první rok mého nástupu, byla velmi dominantní a tvrdohlavá. Pokud se jí něco nelíbilo, přestala komunikovat. Nereagovala a při vysokém počtu dětí na třídě, byl tento moment velmi obtížný. Nejvíce pomáhalo, když jsem si k ní sedla a pohládila jí. Klidným hlasem si s ní povídala a vysvětlila jí situaci, která vznikla. Pak se uklidnila.

Chlapec, kterého jsme přijali v polovině roku, byl velmi živý a vděčný každému, kdo se na něj usmál. Měl opožděný vývoj řeči. Choval se velmi neklidně, byl zbrklý a nepozorný. Na lehátku po obědě ho uklidňovalo pouze pohlazení a klidný hlas. Podobně jako u holčičky.

Tyto děti jsou rádi středem pozornosti, nechtějí být samy. Rády vypomáhají a jsou vděčné za jakoukoliv pochvalu. Často bývají u konfliktů. Neumí řešit problémy a

tak dochází k fyzickým napadením. V takových případech je dětem vysvětleno, proč to nesmí dělat. Nesnáší strohé a přísné jednání. Uzavřou se a přestanou komunikovat. Jsou zvyklé prát se kvůli hračkám či drobným neshodám. V dětském domově jsou tyto děti těmi nejmladšími a musí si vše „vybojovat“.

Adaptaci zvládají většinou bez problémů. Přicházejí do školky v dobré náladě.

Výjimkou byl jeden úzkostný chlapec. Žil se svou maminkou v dětském domově, která zde také vyrůstala. Tento chlapec byl na své mamince velmi závislý. Pokud byl bez ní, upnul se na učitelku a nechtěl si hrát s dětmi. To trvalo asi půl roku a postupně se do kolektivu zapojil.

U chlapce se řešilo soudně, zda zůstane s matkou, nebo v dětském domově. Naštěstí to dopadlo dobře a byl ponechán matce. Teď matka musí nastoupit do práce a postavit se na vlastní nohy.

2. *Přijímají děti z dětského domova autoritu paní učitelky?*

Většinou ano, děti z dětských domovů si učitelky váží. Často oslovují paní učitelky „teto“, jelikož jsou z dětského domova navyklé říkat tak vychovatelkám.

Mám zkušenost s holčičkou, kterou popisují výše. Pokud si na učitelku nezvykla a nevznikl mezi nimi hezký vztah, dokázala té učitelce velmi znepríjemnit práci. Na druhou stranu byla velmi chytrá a uměla být velmi roztomilá. Byla ráda středem pozornosti a dokázala také den zpříjemnit svým úsměvem a d'olíčky ve tvářích.

3. *Jaký mají děti z dětského domova k Vám, jako k paní učitelce, vztah?*

Všechny děti z dětského domova, které jsem měla ve své třídě, byly velmi přítulné. Ke všem dospělým se hlásily a byly rády, když získaly pozornost dospělého.

4. *Jsou děti z dětského domova vyčleňovány ostatními dětmi z běžných rodin?*

Určitě ne, pracuji s nejmladšími dětmi (3 – 4letými). Tyto děti nemají žádné předsudky. Žádné z dětí, které jsem ve třídě měla, nemělo problémy se začleněním do kolektivu. Vždy si našly kamaráda/kamarádku.

5. *Jak řeší děti z dětského domova konflikty mezi svými vrstevníky?*

Pokud děti nemají to, co chtějí, nejdou daleko pro fyzické napadení. Nemohou říci, že je to specifické pouze pro děti z dětského domova. Takto se chovají i některé děti z běžných rodin. U každého z dětí z dětského domova, které jsem měla ve třídě, když vznikl problém (konflikt), byl u toho i pláč. Tyto děti někoho uhodily, kously nebo byla slyšet hrubá slova.

I. Rozhovor s učitelkou mateřské školy

Učitelka v mateřské škole pracuje přes deset let. Je manželkou ředitele dětského domova v Dolních Počernicích. Většinu dětí, které přijdou z dětského domova do školky, už zná. Dokáže pomoci a poradit svým kolegyním, které mají konkrétní dítě ve třídě. Ví, jak nejlépe s ním pracovat. V mateřské škole má na starosti nejstarší skupinu dětí (5 – 6leté).

Otázky a odpovědi k rozhovoru:

1. *Liší se děti z dětského domova od dětí z běžných rodin?*

Ano, děti z dětských domovů citově strádají. Každá učitelka je pro děti další vychovatelkou. Proto často oslovují učitelky „teto“.

Děti jsou na dospělé osobu vázány, chtějí se jim zalíbit. Často se u dětí objevují psychické problémy, které vedou k sebepoškozování. Většina dětí mívá opožděný vývoj. Nemají od koho se učit. Naopak hodně rychle a dobře zvládají sebeobsluhu. V dětském domově jsou vedené k samostatnosti. Při stále vysokém počtu dětí v rodince je sebeobsluha důležitým krokem, který musí zvládnout.

2. *Přijímají děti z dětského domova autoritu paní učitelky?*

Ano, děti z dětských domovů přijímají automaticky dospělého jako autoritu. Děti jsou zvyklé na vychovatele a vědí, že je musí respektovat.

3. *Jaký mají děti z dětského domova k Vám, jako k paní učitelce vztah?*

Vřelý a vlídný. Děti mají radost, když si jich učitelka všímá. Jsou rády, když mohou pomoci a pak dostanou pochvalu.

Holčičky bývají mazlivé, kluci méně.

4. *Jsou děti z dětského domova vyčleňovány ostatními dětmi z běžných rodin?*

Většinou nebyvají vyčleňovány. Dokážou si najít své kamarády. Ze začátku si zvykají pomalu na své vrstevníky a paní učitelku chtějí mít jen pro sebe. V dětském domově jsou děti ve věkově heterogenních skupinách, své přímé vrstevníky moc nevidají.

Je to velmi individuální.

Pokud se jedná o děti, které mají opožděný vývoj a mají problémy s porozuměním běžných činností, pak je ostatní děti odmítají a nechtějí si s nimi hrát. Platí to i u dětí z běžných rodin, které mají podobné problémy. Není to záležitost jen dětí z dětských domovů.

Takto se chovají děti 5 – 6leté, mladší tento problém nemívají.

5. *Jak řeší děti z dětského domova konflikty mezi svými vrstevníky?*

Většinou jsou agresivní. Nedokážou problémy řešit v klidu a dohodou.

II. Rozhovor s další učitelkou mateřské školy

Učitelka pracuje ve školce už přes deset let. Pracuje s dětmi nejstaršími (4 – 6letými).

Otázky a odpovědi k rozhovoru:

1. *Liší se děti z dětského domova od dětí z běžných rodin?*

Ano, vyžadují více pozornosti. Strádají po citové stránce a více lpí na učitelkách. Jsou velmi živé a dobře navazují kontakty s dospělými.

2. *Přijímají děti z dětského domova autoritu paní učitelky?*

Ano, nikdy jsem neměla s dětmi z dětského domova problémy.

3. *Jaký mají děti z dětského domova k Vám, jako k paní učitelce vztah?*

Děti mají k učitelce srdečný vztah. Jsou vděčné za každé pochválení. Rády pomáhají, často na sebe upoutávají pozornost. Někdy i tím, že zlobí. Dělají schválně to, co nesmějí, aby byly středem pozornosti.

4. *Jsou děti z dětského domova vyčleňovány ostatními dětmi z běžných rodin?*

Děti z běžných rodin neodsuzují děti z dětského domova, přijímají je bez předsudků.

Většina dětí z dětských domovů preferuje spíše menší kolektiv, ale mohou se objevovat i vůdčí typy.

Byl u nás chlapeček a ten měl velké psychické problémy. Kýval se na židli a někdy se bez příčiny začal bouchat do hlavy. Vyžadoval pouze jedno místo u stolečku, všichni jsme byli tolerantní, nechtěli jsme chlapečka více stresovat. Děti vnímaly, že je chlapec trochu odlišný, ale nestalo se, že by ho vyčleňovaly a odmítaly.

5. *Jak řeší děti z dětského domova konflikty mezi svými vrstevníky?*

Konflikty většinou řeší agresivně.

III. Rozhovor s jinou učitelkou mateřské školy

Učitelka je zástupkyní ředitelky. V Mateřské škole pracuje 7let. Má na starosti nejstarší třídu, kde jsou děti 5 – 6, někdy i 7leté.

1. *Liší se děti z dětského domova od dětí z běžných rodin?*

Ano liší, adaptibilita u dětí z dětského domova probíhá bez problémů. Komunikace s dětmi a s učitelkami je na dobré úrovni. Jsou samostatné, dokážou si poradit. Někdy ne tak, jak by bylo vhodné, ale zkouší si vše vyřešit podle svého.

2. *Přijímají děti z dětského domova autoritu paní učitelky?*

Ano, většinou ano.

3. *Jaký mají děti z dětského domova k Vám, jako k paní učitelce vztah?*

Děti z dětských domovů jsou citovější, přátelštější. Nemají ostych se svěřit a citově se vázat k dospělým.

4. *Jsou děti z dětského domova vyčleňovány ostatními dětmi z běžných rodin?*

Většinou jsou děti přijímány bez problémů. Nevšimla jsem si, že by se děti navzájem zavrhovaly kvůli prostředí, odkud pocházejí.

Jednoho chlapečka však děti odmítaly. Měl černou barvu pleti. Byl příliš hodný a nechal si od ostatních dětí všechno líbit. Děti měly tendenci ho využívat a chlapeček by pro ně udělal vše. Domníval se, že si tak najde kamarády. Učitelka musela zasahovat.

5. *Jak řeší děti z dětského domova konflikty mezi svými vrstevníky?*

Podle mého názoru děti z dětského domova řeší konflikty stejně jako děti z běžných rodin. Je to velmi individuální. Některé děti jsou více agresivní, jiné naopak řeší konflikty v klidu. Jiné přijdou s problémem za paní učitelkou. Neřekla bych, že by se děti z dětského domova v tomto lišily.

9.3 Shrnutí výsledků rozhovorů

Při rozhovorech jsem si psala podrobné poznámky. Každý rozhovor probíhal individuálně. Měla jsem velké štěstí, že jsem se setkala s milými lidmi. Všichni byli vstřícní a ochotně odpovídali na všechny mé otázky.

9.3.1 Výsledky a interpretace rozhovorů s řediteli/ředitelkami či vedoucími vybraných institucí.

Při rozhovorech jsme byli s ředitelem/ředitelkou i vedoucím v jejich pracovně a měli jsme na rozhovor klid.

Ve všech institucích jsem měla možnost prohlédnout si budovu a byty, ve kterých děti žijí.

Shrnutí odpovědí na otázky z rozhovorů ve čtyřech vybraných institucích:

Počet dětí v institucích je rozdílný. V každé je jiná maximální kapacita.

Stručný aktuální přehled:

Dětský domov v Dolních Počernicích – maximální kapacita 65 dětí, nyní 45.

Dětský domov Charlotty Masarykové – maximální počet dětí je 30, dnes 26.

Kojenecký ústav – maximální počet dětí je 90, nyní 70.

Klokánek – maximální kapacita je 48 a je zcela naplněn.

Z tohoto přehledu je zřejmé, že největší počet dětí je v kojeneckém ústavu. Má největší kapacitu a také největší prostory.

Počet umístěných dětí předškolního věku záleží na specializaci instituce.

Dětský domov v Dolních Počernicích – je běžným dětským domovem, kde jsou děti od 3 – 18 let výjimečně do 19 let. Přesto je zde málo dětí předškolního věku (9%).

Dětský domov Charlotty Masarykové – je dětským domovem, kde dávají přednost dětem ve věku od 1 – 3 let, přesto je zde hodně dětí předškolního věku (73%).

Kojenecký ústav – je zařízení, které se věnuje hlavně nejmenším dětem. Předškoláci jsou zde pouze tehdy, když tady mají mladší sourozence (23%).

Klokánek – je nezisková organizace pro všechny věkové kategorie. Děti předškolního věku je zde 27%.

Počet dětí předškolního věku je od roku 2000 v procentech:

Dětský domov v Dolních Počernicích – 15%

Dětský domov Charlotty Masarykové – 60%

Kojenecký ústav – 17%

Klokánek – 32%

Od roku 2000 je dětí předškolního věku nejvíce v dětském domově Charlotty Masarykové i přesto, že je zaměřen na děti mladší. (60%)

Důvody, proč děti předškolního věku přicházejí do instituce, jsou odlišné. V každém zařízení převažoval jiný problém.

Do dětského domova v Dolních Počernicích nejčastěji přichází děti zanedbávané.

V dětském domově Charlotty Masarykové jsou hlavně děti od rodičů, kteří jsou závislí na návykových látkách.

V kojeneckém ústavu je nejvíce dětí týraných.

Do Klokánku nejčastěji přicházejí rodiče s dětmi a žádají o pomoc při svých bytových a finančních problémech.

Odchod dětí z institucí, je velmi individuální. Nejvíce dětí jde zpět ke svým rodinám. Všechny instituce chtějí, aby dítě šlo tam, kde se bude cítit nejlépe.

Z dětského domova Charlotty Masarykové, z kojeneckého ústavu i z Klokánku se děti nejčastěji vrátily ke své vlastní rodině.

Pouze z dětského domova v Dolních Počernicích nejvíce dětí předškolního věku odešlo do pěstounské péče.

Shrnutí z rozhovorů ze čtyř vybraných institucí:

- Nejvyšší kapacitu a také nejvyšší počet dětí má kojenecký ústav, kde může být až 90 dětí. Aktuálně mají 70 dětí.
- Nejvíce dětí předškolního věku má už od roku 2000 dětský domov Charlotty Masarykové.
- Nejčastějšími důvody, proč děti předškolního věku do vybraných institucí přicházejí, jsou: zanedbávání dětí, týrání dětí, závislost rodičů na návykových látkách, bytové a finanční problémy rodiny.
- Nejvíce dětí předškolního věku odchází z vybraných institucí zpět ke své rodině, nebo do pěstounské péče.

9.3.2 Výsledky a interpretace rozhovorů s učitelkami mateřské školy

Rozhovory s učitelkami byly velmi přínosné. Učitelky, které jsem požádala o rozhovor, s ním souhlasily. Všechny jsou mé kolegyně. Proto byl rozhovor přirozený a všechny poznatky byly pro mě, jako pro učitelku s menší praxí, velmi užitečné.

Výsledky odpovědí čtyřech učitelek na otázky:

Všechny učitelky se shodly na tom, že děti z dětských domovů mají odlišné rysy chování, které jsou pro ně typické. Výrazným rysem je postrádání citové vazby s pečující osobou. Děti jsou ochuzené o láskyplný vztah s rodiči. Dávají to najevo tím, že jsou přítulné k dospělým, kteří jim věnují alespoň nějaký čas. Učitelky nazývají tetami, protože jsou zvyklé tak říkat svým vychovatelkám. Mají radost, pokud mohou učitelce vypomáhat. Jsou velmi schopné v sebeobsluze. Dítě se zvládá velmi brzy samo obléknout, obstarat si hygienu. Dokážou si poradit v téměř každé situaci, i když ne vždy ideálně.

Děti většinou nemají problém při adaptaci na nové prostředí. Pouze jeden chlapec byl při adaptaci úzkostný. Byl totiž v kontaktu se svou maminkou a měl k ní velmi silný vztah. Proto adaptaci prožíval podobně jako děti z běžných rodin.

Často je zmiňováno, že jsou děti z dětského domova schopné dobře komunikovat. Neostýchají se před vrstevníky i dospělými.

Také se u dětí z dětských domovů vyskytují psychické problémy, které vedou někdy k sebepoškozování. Mívají opožděný vývoj. Rodiče se o ně nestarali, a proto neměly odkud „brát“.

Některé tyto rysy chování se objevují i u dětí z běžných rodin. U dětí z dětských domovů jsou často výraznější.

U všech učitelek zazněla odpověď „ano“ na otázku, zda přijímají děti z dětských domovů autoritu učitelky. Děti jsou zvyklé na autoritu vychovatele/vychovatelky a další přijímají bez problému.

Má zkušenost je jiná. Měla jsem ve třídě tvrdohlavou holčičku, která neměla ráda mou kolegyni a často jí dělala naschvály. To byl však jediný případ, kdy autoritu dítě nepřijalo.

Vztah dětí z dětských domovů k učitelkám je velmi vstřícný. Děti jsou citovější, přátelštější. Mají radost z každé pochvaly, kterou dostanou. Chtějí být středem pozornosti. Milují každého dospělého, který se o ně zajímá. Jsou vděčné za každé pohlazení.

Děti z dětských domovů nebývají vyčleňovány z kolektivu. Děti předškolního věku z běžných rodin jsou bez předsudků a přijímají ostatní bez problémů.

Nezáleží jim na prostředí, odkud děti přicházejí do mateřské školy.

Objevuje se také názor, že děti z dětského domova vyhledávají spíše menší kolektiv. Najdou si své kamarády, ale není časté, že by byly vůdčími typy. Hodně lpí na učitelce, ale nemají problémy navázat kontakt s dětmi.

Děti starší (5 – 6leté) dokážou být i na sebe někdy tvrdé. Děti z dětského domova, neměly nikoho, kdo by je učil, a tak mívají opožděný vývoj. Proto jim může hrozit odmítnutí ostatními. Mladší děti toto neřeší. Přijímají každého a nejsou odmítavé.

Tři ze čtyř učitelek se shodly na tom, že děti z dětských domovů neumí řešit konflikty v klidu a často ostatní fyzicky napadají.

Pouze jedna učitelka má jiný názor. Tvrdí, že se děti z dětského domova neliší v řešení konfliktů od ostatních dětí.

Shrnutí z rozhovorů se čtyřmi učitelkami o chování předškolních dětí z dětského domova v mateřské škole.

- Dítě je citově ochuzené, chybí mu pevná citová vazba s matkou.
- Adaptace těmto dětem nedělá problémy. Nové prostředí přijímají dobře.
- Učitelku mají rády. Jsou vděčné za to, když si jich učitelka všímá.
- Děti předškolního věku z běžných rodin přijímají své vrstevníky z dětských domovů většinou dobře. Předškoláci mohou děti z dětského domova odmítat, pokud mají opožděný vývoj a problémy s komunikací. Mladší děti (3-4let) nejsou k těmto dětem vůbec odmítavé. Přijímají je takové, jaké jsou.
- Sebeobsluhu tyto děti zvládají rychle a bez problémů.

- Často mají psychické problémy, které mohou vést k sebepoškození.
- Tři ze čtyř učitelek se shodly v tom, že děti z dětského domova častěji používají při konfliktech fyzické napadání, než děti z běžných rodin.

10 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ VE VZTAHU K HYPOTÉZÁM

1. Hypotéza – znění – Předpokládám, že děti předškolního věku budou nejčastěji vráceny z vybraných institucí zpět do vlastní rodiny.

Ze získaných informací a z rozhovorů se mi tato hypotéza potvrdila ve třech ze čtyř případů. V dětském domově Charlotty Masarykové 41%, v kojeneckém ústavu 60% a v Klokánku 41% z celkového počtu. U všech tří institucí byla možnost návratu dítěte zpět ke své vlastní rodině až o 10% vyšší, než u ostatních možností.

V dětském domově v Dolních Počernicích se tato hypotéza nepotvrdila. Zde nejčastěji děti odcházejí do pěstounské péče 41%. Návrat do rodiny 23%, je druhá nejčastější možnost odchodu dítěte.

2. Hypotéza – znění – Předpokládám, že nejčastějším důvodem umístění dětí do vybraných institucí bude sociokulturní znevýhodnění rodiny.

Z rozhovorů s řediteli/ředitelkami a vedoucím v daných institucích jsem zjistila, že se hypotéza potvrdila.

Všechny předškolní děti z vybraných institucí, jsou sociokulturně znevýhodněné. Každé však trochu jiným způsobem.

Nejčastějšími sociokulturními znevýhodněními dětí, které jsou hlavními příčinami jejich umístění do institucí: problémy finanční, bytové, závislost rodičů na návykových látkách, zanedbávání nebo týrání dítěte.

V dětském domově v Dolních Počernicích je nejčastějším důvodem zdejšího pobytu dítěte předškolního věku jeho zanedbávání rodiči. Jak mám uvedeno v teoretické části u všech autorů zabývajících se sociokulturním znevýhodněním, se problém zanedbávání vyskytuje.

V dětském domově Charlotty Masarykové jsou nejčastěji děti předškolního věku od rodičů závislých na návykových látkách. Matějček ve svém rozdělení sociokulturního znevýhodnění popisuje problém závislých rodičů, proto i tento případ potvrzuje mojí hypotézu.

V kojeneckém ústavu jsou hlavně děti předškolního věku, které jejich rodiče týrají. Všichni autoři, které jsem uvedla v teorii, se shodují v tom, že týrání je sociokulturním znevýhodněním dítěte.

V Klokánku je největším problémem finanční a bytová situace rodičů. I nízká socioekonomická úroveň rodiny je jedním z problémů sociokulturního znevýhodnění, jak uvádí Matějček.

3. Hypotéza – znění – Předpokládám, že dětský domov v Dolních Počernicích dnes je více přizpůsoben rodinnému prostředí než před rokem 2002.

Tato hypotéza se potvrdila. Je to hlavně z toho důvodu, že v roce 2002 bylo uzákoněno, že dětské domovy musí být rodinného typu.

Dětský domov v Dolních Počernicích se stal dětským domovem rodinného typu už v roce 2001. Nižší počet dětí v rodince je dalším velkým krokem k přirozenému prostředí běžných rodin.

Byty ve kterých děti bydlí, jsou téměř totožné s byty běžné rodiny. Vybavení bytů je moderní. Každé dítě má ve své rodince svůj vlastní pokoj, výjimečně jsou v pokoji děti dvě. Jedná se převážně o sourozence.

Děti vypomáhají s domácími pracemi stejně, jako tomu bývá v běžných rodinách.

Všichni vychovatelé mají vysokoškolské vzdělání a odbornou kvalifikaci, aby věděli, co dítě v určitém období nejvíce potřebuje. Vztahy mezi dětmi a vychovateli jsou dobré, a pokud se vyskytne problém, okamžitě se řeší. Ředitel je ohleduplný ke všem zaměstnancům i svěřencům.

V každé rodince je osm dětí a čtyři vychovatelé. Tři vychovatelky a jeden vychovatel. Je velkým pozitivem, že děti mají i mužský vzor. Vychovatelé se pravidelně střídají a jsou spolu neustále v kontaktu. Mají přehled o obsahu dne dětí, i když mají právě volno. Společně jezdí celá rodinka na dovolenou, kde jsou všichni čtyři vychovatelé na osm dětí. To je ideální pro individuální přístup k dětem a pro uspokojování jejich psychosociálních potřeb.

4. Hypotéza – znění – Předpokládám, že děti z dětských domovů budou více lpět na paní učitelce, než děti z běžných rodin.

Z výpovědí učitelek vyplynulo, že tyto děti jsou více závislé na učitelce. Mají potřebu se učitelce neustále s něčím svěřovat a být středem pozornosti. Hypotéza, kterou jsem si zadala, se potvrdila. Děti z dětských domovů opravdu více lpí na paní učitelce.

Nemají problém s komunikací s dospělými, nemají ostych před ostatními a nepocitují nejistotu z cizích lidí. Naopak bývají velmi otevřené a snadno se na dospělého upnou.

Bývají velmi ochotní pomáhat učitelkám.

11 DISKUSE

Všechny rozhovory, které jsem absolvovala, byly pro mě velkým přínosem. O institucích pro děti se sociokulturním znevýhodněním jsem se dověděla mnoho nového. Také jsem se blíže seznámila s názory mých kolegyně na děti z dětských domovů.

Každá instituce, ve které jsem se byla podívat, byla jinak zaměřená. Líbil se mi přístup ředitelů /ředitelek i vedoucího ke své instituci i dětem v ní. Každý měl přehled o svěřených dětech. Interiér institucí byl moderně vybaven. Každý koho jsem potkala, byl milý a děti byly spokojené. Vím, že jim opravdová rodina hodně chybí, ale snaha lidí kolem nich rodinu nahradit je velká.

V rámci této práce jsem se blíže seznámila s dětským domovem, se kterým spolupracuje naše mateřská škola. Získala jsem přehled o provozu v dětských domovech dnes. Nebýt této práce nevím, jestli bych měla příležitost se do některého dětského domova podívat.

Ředitel dětského domova v Dolních Počernicích byl vstřícný a sdělil mi všechny informace, důležité pro mou práci.

Prohlídka dětského domova byla pro mě překvapením. Děti jsou zde dobře materiálně zabezpečené. Všichni se jim plně věnují. Samozřejmě jim to nenahradí vlastní rodinu, ale jako alternativa pro případ, kdy se rodiče o děti nestarají, plní svoji funkci. Velká snaha ředitele poskytnout dětem vše co potřebují je zřejmá z jeho každodenní práce.

Kdybych mohla něco změnit ve prospěch dětí, byl by to počet dětí a vychovatelů v rodince. Čtyři vychovatelé, kteří se pravidelně střídají, je stále hodně. Děti si musí zvykat na čtyři odlišné lidi, kteří na ně výchovně působí. Také počet osmi dětí v rodince je vysoký. Optimální počet by mohl být čtyři děti na dva vychovatele. Uvědomuji si, že je to finančně náročné, proto i nereálné, ale pro děti by to bylo lepším řešením.

Nezisková organizace Klokánek byla druhou organizací, kam jsem se podívala. Budova byla velmi moderně zařízená. Mají prostornou zahradu. Interiér budovy byl barevný a přizpůsobený dětem. Potkala jsem se tam se sociálními pracovníky, které vedly děti na procházku, nebo na kroužek a děti byly spokojené.

Jak už jsem psala výše, v rodince Klokánku jsou čtyři děti a dva vychovatelé, kteří se střídají po týdnu. Počet dětí a vychovatelů je dle mého názoru optimální. Jediné, co se mi nelíbí, je střídání vychovatelů po týdnu. Pro nejmenší děti je týden dlouhá doba. Když si na jednoho z vychovatelů zvyknou, přijde střídání. Podle mého názoru by mělo být střídání po jednom nebo dvou dnech. Víím, že by to bylo pro vychovatele náročné, ale děti by byly spokojenější.

V dětském domově Charlotty Masarykové jsem byla krátkou chvíli. Ředitelka na mě neměla moc času. Přesto jsem vděčná, že jsem domov mohla vidět. Je to moderní budova s velkou zahradou a bazénem. Uvnitř mají společenskou místnost a jídelnu, kde

se všichni scházejí. Každé dítě má svůj pokojíček. Celý dětský domov působí jako velká rodina.

Všichni se starají o všechny. Nevím, jestli to pro děti není chaotické. Jestli není tet, které jim nahrazují rodinu hodně.

V kojeneckém ústavu jsem se od ředitelky dozvěděla o jeho chodu. Mají osm dětí na jednu zdravotní sestru. To je moc, ale chodí sem, jak jsem již zmiňovala, dobrovolníci, kteří sestrám vypomáhají. O děti se starají také zdravotníci. U dětí se vystřídá více lidí a sestra nemá na starosti stále všechny. Celý systém, kdy si děti přebírají stále jiní lidé, vypadá velmi neuspořádaně, ale je to funkční. Optimální to není, ale každý se dětem snaží, co nejvíce pomoci.

Tento rok se kojenecké ústavy i neziskové organizace Klokánky měly zrušit a místo nich měli nastoupit pěstouni. Těch je stále málo a nemají zájem o děti postižené. Organizace a systémy, které tady jsou zavedeny, jako je například diagnostický ústav, je na vysoké úrovni. Ten na základě vyšetření dítěte posuzuje, kde dítěti bude nejlépe. Závidějí nám ho i v cizině. Dnes jdou děti rovnou do pěstounských rodin, a pokud neuspějí, děti jsou dány do kojeneckých ústavů, dětských domovů nebo i jinam. Děti prožívají více neúspěšných pokusů o umístění a pro jejich psychiku je to velká zátěž.

Zatím změny, které nastaly, nejsou nejšťastnějším řešením, ale věřím, že se vše změní k lepšímu.

V mateřské škole Duha jsem se z rozhovorů dozvěděla nové věci o dětech z dětských domovů. Těmto dětem určitě pomáhá individuální přístup. Když si učitelka najde chvíli a popovídá si s dítětem. Dítě potřebuje kontakt s dospělým, který mu od malinka chybí, aby mělo pocit bezpečí a mohlo se dále rozvíjet. Děti bývají velmi rozpačité, ale klidný přístup a vlídné slovo je příjemně povzbudí.

Děti z dětského domova vnímají v mateřské škole jiné postoje dětí z běžných rodin. Jsou pro děti novou zkušeností a seznamují se s novými sociálními typy chování. Poznávají rozdíly vztahů v běžných rodinách a u nich v rodince.

Při rozhovoru jedna učitelka nesouhlasila s tím, že děti z dětských domovů při konfliktu používají fyzické napadání častěji, než děti z běžných rodin. Podle ní

konflikty řeší každý jinak. Je to individuální. Já osobně s tímto názorem souhlasím, ale také věřím tomu, že to v životě neměly lehké a s agresivním chováním se už setkaly. Také je to učitelka, která působí na první pohled velmi přísně (autoritativně) a z toho usuzuji, že jsou děti více v klidu. To nemohu říci s jistotou, neměla jsem možnost vidět kolegyni při práci.

12 ZÁVĚR

Při zpracovávání praktické části diplomové práce jsem se věnovala stanoveným cílům. Prostřednictvím výzkumných metod byly jednotlivé cíle takto naplněny:

- **Ze čtyř vybraných institucí je nejvíce dětí předškolního věku v dětském domově Charlotty Masarykové na Zbraslavi.**
- **Děti předškolního věku nejčastěji odcházejí zpět ke své rodině, dále do pěstounské péče nebo zůstávají v instituci.**
- **Nejvíce předškolních dětí přichází do instituce ze sociokulturního znevýhodnění rodiny. V dětském domově v Dolních Počernicích je hlavním důvodem umístění dětí zanedbávání, v dětském domově Charlotty Masarykové je to závislost rodičů na návykových látkách, v kojeneckém ústavu je hlavním důvodem týrání dětí, v Klokánku to jsou bytové a finanční problémy rodiny.**
- **Všechny dětské domovy od roku 2002 jsou rodinného typu. To je nejdůležitějším krokem pro kvalitnější uspokojování psychosociálních potřeb dětí. Dále je velkým přínosem nižší počet dětí v rodince, vysokoškolsky vzdělání vychovatelé a zapojení dětí do chodu rodinného života (vaření, uklízení, společné učení, hraní společenských her v rodince, společné dovolené).**
- **Mezi dětmi z dětských domovů a dětmi z běžných rodin nacházíme několik rozdílů. Děti z dětských domovů jsou citovější, přátelštější. Adaptabilitu zvládají bez problémů, nemají ostych komunikovat s dospělými, ani s dětmi. Sebeobsluhu zvládají velmi dobře. Jsou velmi samostatní. Přesto jsou vděční za pozornost**

dospělého. Konflikty většinou řeší fyzickým napadením. Některé děti z dětských domovů také mívají psychické problémy, které vedou k sebepoškozování. Děti z běžných rodin bývají stydlivější. Při adaptaci v prvním týdnu často pláčou. Konflikty řeší velmi individuálně. Mladší děti mají problémy se sebeobsluhou. Jsou velmi málo samostatní, většinou potřebují pomoc dospělého.

Tato práce je pro mě velkým přínosem. Uvědomila jsem si, jak těžké životní situace mohou některé děti potkat a jak je důležité jim pomáhat. Učitelky by se měly postarat o to, aby tyto děti prožívaly v mateřské škole jenom hezké chvíle v klidu a v pohodě.

13 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ARCHER, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001, 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
2. BECHYŇOVÁ, V; KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
3. CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. Praha: Portál, 2013, 179 s. ISBN 978-80-262-0370-4.
4. CAMERON, R; MAGINN, C. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2012, 179 s. ISBN 978-80-87652-61-9.
5. DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999, 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
6. DUNOVSKÝ, J. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě a Dětské krizové centrum v Praze*. Praha: Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR, 1995, 60 s.
7. GABRIEL, Z; NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
8. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
9. HRDLIČKOVÁ, V; PÁVKOVÁ, J. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 219 s.
10. *Koncepce dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, 37 s.
11. KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008, 193 s. ISBN 978-80-247-1568-1.
12. LANGMEIER, J; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
13. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003, 108 s. ISBN 80-7178-853-8.

14. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, 143 s. ISBN 80-7178-085-5.
15. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
16. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
17. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
18. MATĚJČEK, Z; KLENER, P. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005, 445 s. ISBN 80-246-1056-6.
19. MATĚJČEK, Z; KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, 155 s. ISBN 80-7178-637-3.
20. MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007, 183 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
21. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
22. MATOUŠEK, O; PAZLAROVÁ, J. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, 182 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
23. SCHOOLER, E. *Adopce*. Praha: Návrat domů, 2002, 217 s. ISBN 80-7255-066-7.
24. SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
25. ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010, 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3.

13.1 Elektronické zdroje

1. Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. [online]. Vsetín: Azylové domy, 2013. Citováno 16. 4. 2014. Dostupné na <http://www.azylovydum.cz/>
2. Klokánek [online]. Fond ohrožených dětí, 2012. Citováno 3. 3. 2014. Dostupné na <http://www.fod.cz/nase-cinnost/klokank>

3. SOS Vesničky [online]. Pomoc ohroženým dětem, 2013. Citováno 7. 5. 2014. Dostupné na <http://www.sos-vesnicky.cz/>
4. Pěstounská péče [online]. Formy náhradní rodinné péče. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013. Citováno 4. 4. 2014 Dostupné na <http://www.mpsv.cz/cs/14501#2>
5. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů [online]. Sbírka zákonů č.109/2002. Praha: Ministerstvo školství a tělovýchovy, 2002. Citováno 14. 2. 2014. Dostupné na <http://www.msmt.cz/search.php?action=results&query=z%C3%A1kon++109>

14 PŘÍLOHY

Grafy k výzkumné části diplomové práce